

Varjotalous kriisissä

Tapaustutkimus Nigerian harmaaseen talouteen kohdistetuista talous- ja työpoliittisista toimista vuosina 2017-2021

Valtio-opin
kandidaatintutkielma

Laatija(t):
Luukas Hakanen

13.5.2025
Turku

Kandidaatintutkielma

Oppiaine: Valtio-oppi

Tekijä(t): Luukas Hakanen

Otsikko: Varjotalous kriisissä - Tapaustutkimus Nigerian harmaaseen talouteen kohdistetuista talous- ja työpoliittisista toimista vuosina 2017-2021

Sivumäärä: 30 sivua

Päivämäärä: 13.5.2025

Nigeria on Afrikan väkirikkain maa ja yksi maailman suurimpia öljyntuottajia. Tästä huolimatta ovat huono taloudenhallinta, ulkoinen häirintä ja suuri väestönkasvu johtaneet maassa harmaan talouden kasvuun. Harmaa talous voidaan katsoa muuten lailliseksi ja sosiaalisesti legitiimiksi taloudelliseksi toiminnaksi, mutta se jää rekisteröimättä tai on muuten piilossa viranomaisilta. Harmaan talouden työntekijöiden asema on yleensä todella huono, ja sillä on negatiivisia vaikutuksia maiden talouskasvuun ja kehitykseen. Näiden vaikutusten takia sitä voi pitää ratkaistavana ongelmana, mikä luo merkitystä ilmiöstä tehdylle tutkimukselle. Covid-19 pandemian aiheuttama taluskriisi toi jo valmiiksi vaikeassa taloudellisessa tilanteessa olevalle maalle uuden haasteen, jossa taudin hillitsemistoimet sotivat suuresti kasvokkain tapahtuvasta toiminnasta riippuvien harmaan talouden toimijoiden elannon saantia vastaan. Haluan tutkielmassa selvittää, miten Nigerian hallinto huomioi harmaan talouden toimijat taloudellisen kriisin aikaan.

Tutkielmassa tarkastellaan harmaata taloutta poliittisena ilmiönä Nigerian kontekstissa vuosina 2017–2021, keskittyen Covid-19-pandemian aiheuttamaan taluskriisiin ja sen ympärillä toteutettuihin hallinnon toimiin. Nigeria valikoitui tapaukseksi sen laajamittaisen harmaan talouden sekä kokonaistalouden koon vuoksi. Tutkielma toteutettiin laadullisena tapaustutkimuksena, ja sen aineistona toimivat viralliset talous- ja työpoliittiset ohjelmat sekä aikaisempi tutkimus. Teoreettinen viitekehys rakentuu analyyttisen eklektismin varaan, yhdistäen institutionaalista teoriaa muihin näkökulmiin harmaasta taloudesta. Tutkielma osoittaa, että vaikka Nigerian hallinto tunnistaa harmaan talouden merkittävyyden, sen toimet suhteessa ilmiöön ovat vaihtelevia: osin tukevia, osin sietäviä ja osin virallistamiseen pyrkiviä. Harmaan talouden toimijat jäivät usein marginaaliin, eikä heidän asemaansa taluskriisin aikana riittävästi huomioitu.

Avainsanat: Harmaa talous, Nigeria, taluskriisi, talouspolitiikka

Sisällysluettelo

1	Johdanto	1
1.1	Johdatus tapaukseen	1
1.2	Menetelmä ja aineistot	3
2	Harmaa talous poliittisena ilmiönä	7
2.1	Harmaan talouden määrittely	7
2.2	Teoriat harmaasta taloudesta	10
2.3	Harmaa talous Saharan eteläpuolisessa Afrikassa	14
2.4	Tapauksena Nigeria	16
3	Nigerian hallinnon toimien tarkastelu	20
3.1	Toimet ennen pandemian aiheuttamaa talouskriisiä	20
3.2	Toimet pandemian välittömien taloudellisten vaikutusten aikaan	22
3.3	Toimet talouskriisistä palautumiseen	26
4	Johtopäätökset	28
	Lähdeluettelo	31

1 Johdanto

1.1 Johdatus tapaukseen

Nigeria on Afrikan väkirikkain maa ja yksi maailman suurimpia öljyntuottajia. Mittavista resursseistaan huolimatta ne eivät ole kääntyneet maan eduksi vuosikymmenien etnisten sekä uskonnollisten konfliktien, korruption ja poliittisen epävakauden seurauksena. Nigeriassa kuten monissa muissa Saharan eteläpuoleisen Afrikan maissa, ovat huono taloudenhallinta, ulkoinen häirintä ja suuri väestönkasvu ovat johtaneet tilanteeseen, jossa työmarkkinoilla ei ole tarpeeksi työpaikkoja. Työttömyyden lisäksi on tämä kasvattanut alueen maiden harmaata taloutta. Harmaa talous voidaan katsoa muuten lailliseksi ja sosiaalisesti legitiimiksi taloudelliseksi toiminnaksi, mutta se jää rekisteröimättä tai on muuten piilossa viranomaisilta. Tämä tapahtuu monesti sääntelyn välttämisen, tai aikaisemmin mainitun tarpeen takia, jossa ainoat saatavat tulonlähteet sijaitsevat harmaan talouden piirissä joko yritystoiminnan aloittamisen tai sen parissa työskentelemisen kautta. (Williams 2023, 1-9.) Nigeriassa harmaa talous työllistää nykyään noin 90 prosenttia maan työntekijöistä, ja kattaa noin 60 prosenttia maan bruttokansantuotteesta (National Bureau of Statistics 2024 & Iheonu ym. 2021). Harmaan talouden työntekijöiden asema on yleensä todella huono, ja sillä on negatiivisia vaikutuksia maiden talouskasvuun ja kehitykseen. Covid-19 pandemian aiheuttama talouskriisi toi jo valmiiksi vaikeassa taloudellisessa tilanteessa olevalle maalle uuden haasteen, jossa taudin hillitsemistoimet sotivat suuresti kasvokkain tapahtuvasta toiminnasta riippuvien harmaan talouden toimijoiden elannon saantia vastaan. Haluankin tutkielmallani selvittää, miten Nigeria tässä taloudellisessa kriisitilanteessa huomioi tämän merkittävän osan taloutta, joka on kuitenkin virallisilta tahoilta suuresti piilossa.

Tutkin tässä tapauksessa harmaata taloutta poliittisena ilmiönä. Poliittiseksi ilmiöksi luokittelen sen siksi, että harmaan talouden muodostuminen on yhteydessä aikaisemmin tehtyyn politiikkaan, ja se on nykyisin poliittisten toimien kohteena. Poliittikkaa käsitän toimintaperustaisen ajattelutavan kautta, joka määrittää sen toiminnaksi tai aktiviteetiksi sen sijaan, että se tapahtuisi tietyn sfäärin sisällä. Toimintana politiikan ymmärtäminen tekee siitä myös ajallisen ilmiön, jossa se on peräkkäisten tilanteiden muodostama prosessi. (Palonen 2008.)

Menetelmäksi tutkielmalleni valitsin tapaustutkimuksen, koska koin sen sopivan harmaan talouden kaltaisen moniulotteisen ilmiön käsittelyyn parhaiten. Tapaustutkimusta voi kuvailla

perustavanlaatuisiksi ja tarkaksi kuvaukseksi tutkittavasta ilmiöstä. Tämän tarkan kuvauksen aikaansaamiseksi on kerättävä mahdollisimman monipuolinen aineisto, jota seuraavassa luvussa esittelen. (Laine ym. 2007, 9-10.) Tapaustutkimukseni lähestymistapa on aineistolähtöinen, ja sen tavoite on ymmärtää tapausta paremmin. Haluan myös tutkielmassani tiedostaa oman ulkopuolisen roolin suhteessa sen kohteeseen. Tietoni rakentuessa ainoastaan aikaisemman tutkimuksen sekä muiden lähteiden kautta, on minun mahdotonta ymmärtää täysin paikallisia jännitteitä ja dynamiikkaa. Näkemykseni asiasta myös ohjaavat tutkielmani lähestymistapaa. Koen sympatiaa harmaan talouden työntekijöitä kohtaan heidän haavoittuvaisesta asemastaan johtuen, jonka koen suurimmalta osin syntyneen heistä riippumattomien olosuhteiden kautta. Tämä tilanne ei toimi ainoastaan välineenä tutkielmalleni, vaan haluan avata lukijoille siihen johtaneita tapahtumia ja kehityksiä, sekä mahdollisesti luoda uusia näkökulmia ja ymmärrystä ilmiöstä.

Ilmiön ymmärtämiselle pohjautuu myös tutkielmani rakenne. Ensin esittelen tapaustutkimusta menetelmänä, jonka ympärille koko tutkielmani, ja sen tiedonhankinnan tavoitteet rakentuvat. Esitän tässä kohtaa myös tutkielman tavoitteita sekä esittelen lyhyesti tärkeimmät tutkielmassani käyttämäni aineistot. Seuraavaksi puran harmaata taloutta käsitteenä selittämällä millaisia toimintoja tutkielmaani valittu käsitys ilmiöstä pitää sisällään, sekä kerron harmaan talouden yleisistä piirteistä poliittisena ilmiönä. Tämän jälkeen käyn läpi sitä selittäviä teorioita, ja kuinka ne tuottavat tapauksen viitekehyksen. Seuraavaksi tarkastelen harmaan talouden syntyä ja sen ominaispiirteitä Saharan eteläpuoleisessa Afrikassa, jonka jälkeen käyn läpi lyhyesti Nigerian historiaa talouspainotteisesti korostaen merkittäviä tapahtumia harmaan talouden kasvulle.

Näiden tietojen valossa käsittelen hallinnon ulostuloja ja toimintasuunnitelmia, jotka ovat kohdistettu maan harmaaseen talouteen. Aikaikkuna työlle on Covid-19 pandemian aiheuttaman talouskriisin edeltävät vuodet, pandemian välittömien taloudellisten vaikutusten aika ja hieman sen jälkeen, eli kokonaisuudessaan 2017-2021. Ajankohta valikoitui siksi, että koin tämän ajanjakson merkittäväksi johtuen taloudellisista vaikeuksista, joiden kautta hallinnon toimintasuunnitelmat ovat suurelta osin muodostuneet. Vuonna 2016 Nigeria koki laman, josta se oli vasta palautumassa siinä vaiheessa kun Covid-19 pandemia loi talouskriisin sekä uuden laman. Halusin keskittyä talouskriisien aikaan, sillä harmaan talouden toimijat, sekä ilmiö kokonaisuudessaan ovat suuresti haavoittuvaisia talouden suhdanteille. Toisena syynä kyseisen aikaikkunan valintaan oli 2017 julkaistu ILO:n kanssa

toteutettu National Employment Policy toimintasuunnitelma, joka pyrki vastaamaan kasvaneeseen työttömyyteen, ja mielestäni toimi sopivana aloituksena toimien tarkasteluun talouden kriisiaikana. NEP:n ensimmäinen versio julkaistiin jo 2002, mutta taloudellisten vaikeuksien vuoksi tästä toimintasuunnitelmasta tehtiin uusi versio. Vaikka painopiste on pandemian aiheuttaman talouskriisin aikaisissa toimissa, haluan luoda myös kuvaa toimien kehityksestä tällä aikavälillä. Juuri Nigerian harmaa talous valikoitui tapaukseksi niin sen tavanomaisuuden, että poikkeuksellisuuden takia. Tavanomaisuudella tarkoitan ilmiön laajuutta Saharan eteläpuoleisen Afrikan alueella, missä se kaattaa merkittävän osuuden maiden BKT:stä ja työllistää huomattavan osan työikäisistä. Poikkeuksellista juuri Nigerian harmaasta taloudesta tekee ilmiön laajuus maassa sekä maan kokonaistalouden suuruus. Harmaa talous on itsessään ilmiönä merkittävä johtuen sen laajoista vaikutuksista yhteiskuntaan ja talouteen sekä niiden kehitykseen. Kokonaisuudessaan ilmiön moniulotteisuudesta huolimatta, voi harmaan talouden negatiivisten vaikutusten takia sitä katsoa ratkaistavana ongelmana, mikä luo merkitystä siitä tehdylle tutkimukselle.

1.2 Menetelmä ja aineistot

Tapaustutkimuksen juuret ovat sosiologiassa ja positivistisessa tutkimustraditiossa. Yhteiskuntatieteissä sen suosiota ja legitimiyyttä tieteellisenä tutkimustapana ovat kasvattaneet Kathleen Eisenhardt ja erityisesti Robert Yin, jonka vuonna 1984 julkaistu teos *Case Study Research* kasvatti suuresti metodin suosiota. Yin määritteli tapaustutkimuksen empiiriseksi tutkimukseksi, jossa ajankohtaista ilmiötä tarkastellaan syvällisesti sen todellisessa kontekstissa. Kathleen Eisenhardt puolestaan määritteli sen tutkimusstrategiaksi, jossa pyritään ymmärtämään dynamiikkaa yksittäisten kontekstien sisällä. Yhteistä monissa tapaustutkimuksen määritelmässä ovat ilmiön ja kontekstin monimutkaisen yhteyden sekä runsaan aineiston kautta kohteeseen laajan ja yksityiskohtaisen perehtymisen korostaminen. (Piekkari & Welch 2020.) Muita yleisiä piirteitä ovat kokonaisvaltainen analyysi, kiinnostus sosiaalisiin prosesseihin sekä aikaisemman tutkimuksen hyödyntäminen (Laine ym. 2007, 10). Oma tapaustutkimukseni muistuttaa eniten aikaisemmin mainitun Eisenhardtin määritelmää sekä laadullisen tapaustutkimuksen kehittäjän Robert E. Stake'n aineistolähtöistä lähestymistapaa, jossa tutkimuksen tehtävä on ymmärtää yhteiskunnallisia prosesseja tai ongelmia (Laine & Peltonen 2007, 106).

Tapaustutkimus käsittelee yleensä monimutkaisia ja pitkäkestoisia ilmiöitä. Usein tutkimuskysymyksenä toimii miten tai miksi tyyppiset kysymykset, ja tarkoituksena on lisätä ymmärrystä tapauksesta sekä siihen johtaneista olosuhteista. (Laine ym. 2007, 10.) Tarkoituksena on tulkita tapauksen ilmiötä sen kontekstista ja tuoda sen monet kasvot esiin (Baxter & Jack 2008). Itse tapauksella tarkoitetaan empiirisesti rajattua tutkimusyksikköä, josta on havaittavissa luonnolliset rajat. Tapauksella on myös ajallinen raja, joka tutkielmassani sijoittuu Covid-19 pandemiaa ympäröivään aikaan. Tapaustutkimuksessa on tärkeää huomata ero käytetyn tapauksen ja sen kohteen välillä. (Laine ym. & Peltola 2007, 10-11 ja 114-15.) Tutkielmani tapaus on Nigerian hallinnon toimet harmaan talouden työntekijöiden avustukseksi, mutta tutkimuskohteeni on se, miten virallisten instituutioiden ulkopuolella taloudellista toimintaa harjoittavat huomioidaan hallinnon toimesta taloudellisen kriisin aikaan. Analyysin kohteena ovat siis hallituksen toimet, mutta samaa aikaa ilmiötä tarkastellaan laajemmin esimerkiksi valtion ja harmaan talouden toimijoiden suhteen kautta. (Baxter & Jack 2008.)

Itse tapaus voi olla ennalta mietitty, josta myöhemmin selvitetään tutkimuksen kohde ja analysointiin sopivat käsitteet. Tutkimus voi myös lähteä toisinpäin tutkimuksen kohteesta, jonka tutkimiseen löydetään sopiva tapaus. (Laine ym. 2007, 11.) Tilanteessani aloitus oli jotain näiden väliltä. Tutkielmani aihealue oli ennalta selvä halutessani tutkia harmaata taloutta Saharan eteläpuoleisessa Afrikassa. Nigerian puolestaan valitsin sen takia, että se on alueen suurin talous ja sen harmaa talous on merkittävän kokoinen. Nigeria on erittäin vauras valtio, minkä vuoksi sillä on mahdollisuuksia merkittäviin taloudellisiin toimiin. Harmaata taloutta käsittelevät teoriat ovat tutkielmassani pohjustaneet ymmärrystäni ilmiöstä ja hahmottaneet sen aihealuetta. Teorioita ja niiden käsitteellisiä kategorioita olen käyttänyt ohjaamaan aineiston keräämistä ja sen analyysiä, sekä jäsentämään tutkittavaa tilannetta. Tutkielmaani on ohjannut ensisijaisesti aikaisempi perehtyminen aiheeseen sekä aikaisempi tutkimus aiheesta. (Laine ym., Häikiö & Niemenmaa 2007, 38 ja 45.)

Tapaustutkimuksella voi olla monta tarkoitusta, mutta kuten omassa tutkielmassani, sen perimmäinen tarkoitus on luoda tapaus ymmärrettäväksi. Tapaustutkimuksen luokittelun kannalta voi tutkielmani teoreettista lähestymistapaa luonnehtia aikalaisdiagnoosiksi, joka pyrkii ymmärtämään nykyisen aikakauden luonnetta. Tarkoituksena ei ole luoda hyödynnettävää teoriaa, vaan yleistä keskustelua yhteiskunnasta. Toisaalta sitä voi myös pitää sosiaalisen tilanteen analysoimisena, jossa tietyllä ajanjaksolla tapahtuvat tapahtumat

yhdistetään analyysillä toisiinsa. Tutkielmassani on myös laajennetun tapaustutkimuksen piirteitä, kuten tilanteiden huomioiminen tapahtuminen sarjana, niiden liittyminen toisiinsa ja niiden jatkuvuus aikaikkunan ulkopuolelle. (Laine ym., Häikiö & Niemenmaa 2007, 31-32 ja 46.) Menetelmäkirjallisuudessa luodaan usein jakoa monitapaustutkimuksen ja yksittäistapaustutkimuksen välillä. Monitapaustutkimusta on yleisesti mielletty paremmaksi sen vertailumahdollisuuksien takia, joka lisää tutkimustulosten selitysvoimaa ja teoreettista arvoa. Monenlainen vertailu on kuitenkin mahdollista myös yhden tapauksen tutkimuksessa. (Piekkari & Welch 2020.) Tapaustutkimukseni on yksittäistapaustutkimus, jossa vertailen ilmiötä eri teoreettisten linssien kautta ja suoritan ajallista vertailua hallinnon toteuttamista toimista.

Yksittäistapaustutkimus on myös kohdannut kritiikkiä sen aikaansaamien tulosten yleistettävyyden heikkoudesta. Yleistettävyyden sijasta tapaustutkimuksessa on merkittävää tapauksen ymmärtäminen, sen erityislaatuisuuden esille tuominen, eri ryhmien toiminnan ja näkökulmien valottaminen sekä yhteiskunnallisten suhteiden ja käytäntöjen näkyville tuominen. Yksittäistapaustutkimusta ei voi kuitenkaan pitää täysin hyödyttömänä muihin tilanteisiin nähden. Tätä korostaa työhypoteesin käsite, joka muodostuu tietyn tapauksen kautta, mutta joka voi parantaa ymmärrystä muista samankaltaisista tapauksista. Vaikka tapaustutkimuksen kohteena on vain yksittäinen ja erityislaatuinen tapaus, voi sitä verrata muihin tapauksiin ja mahdollisesti tuottaa työkaluja ymmärtämään samankaltaisia ilmiöitä. Tästä huolimatta ovat ongelmat usein aika- ja paikkasidonnaisia, eikä tarkoitus ole vastata yhteiskunnan perimmäisiin kysymyksiin, tai luoda absoluuttisia totuuksia. Erityisesti poliittisen toiminnan analysoimisessa on otettava huomioon, että se on kietoutunut tämän ongelman ympärille yrittäessään olla siihen samalla ratkaisuna. (Peltola, Peuhkuri, Lappalainen, Leino 2007, 115-130 ja 197-216.)

Aineistona tutkielmassani toimii aikaisempi tutkimus ja raportit pandemian vaikutuksista Nigeriaan, hallinnon taloudelliset ja kehitykselliset toimintasuunnitelmat sekä pohjustavaa tietoa tarjoavat lähteet. Aikaisemmasta tutkimuksesta ja raporteista hyödynnän esimerkiksi YK:n kehitysohjelman (UNDP) luomaa selontekoa sekä kyselytutkimusta, Afrikan talouksien tutkimuksen keskuksen (CSEA) toimittamaa tutkimusta sekä julkaisuissa esiintyviä artikkeleita aiheesta. Kaikki tämä harmaata taloutta Nigeriassa käsittelevä tieto pohjustaa käsitystäni aiheesta ja muodostaa rajauksen tutkielmalleni. Käsitykseni harmaasta taloudesta ja sitä selittävästä teorioista pohjautuu pääasiassa Collin C. Williamsin 2023 julkaistuun

teokseen *A Modern Guide to the Informal Economy*, Annamarie Kiagan ja Vicky Leungin kirjoittamaan ja ILO:n 2020 julkaisema taustoittava paperi *The Transition from the Informal to the Formal Economy in Africa* sekä Dan Andrews, Aida Caldera Sánchezin ja Åsa Johanssonin 2011 OECD:n julkaisemaan työpaperiin *Towards a Better Understanding of the Informal Economy*. Nigerian historiaa puolestaan taustoittaa Toyin Falolan ja Matthew M. Heatonin 2008 julkaisema teos *A History of Nigeria*.

Hallinnon taloudellisista ja kehityksellisistä toimintasuunnitelmista aineistona toimii Nigerian budjetoinnin ja kansallisen suunnittelun ministeriön helmikuussa 2017 julkaisema *Economic Recovery & Growth Plan 2017-2020*, työministeriön 2017 *National Employment Policy*, pandemiasta palautumiseen tarkoitettu taloudellisen kestävyuden komitean 2020 julkaisema *Economic Sustainability Plan* sekä pandemiasta palautumiseen vuosille 2021-2025 luotu *National Development Plan*. Nämä toimintasuunnitelmat toimivat ensisijaisina aineistoina käsittelykappaleissa CSEA:n toimittaman tutkimuksen lisäksi. Haluan tutkielmassani näistä tarkastella ja selvittää miten tämä hallinto huomioi harmaan talouden toimijat taloudellisen kriisin aikaan.

2 Harmaa talous poliittisena ilmiönä

2.1 Harmaan talouden määrittely

Kyseisen ilmiön käsittelyyn termi harmaa talous saattaa olla harhaanjohtava. Kuvaavampi, ja kansainvälisessä tutkimuksessa laajemmin käytetty käsite on englanninkielinen *informal economy*, eli epävirallinen talous. Käytän kuitenkin tutkielmassani pääasiallisesti suomennosta harmaa talous sen yleistyneen käytön ja selkeyden vuoksi. Termiä *informal economy* käytti ensimmäisenä tutkija Keith Hart 1970-luvulla tutkiessaan taloudellisia aktiviteetteja Ghanassa ja myöhemmin ILO (International Labor Organization) toiminnassaan Keniassa. Harmaasta taloudesta on suhteellisen vähän tutkimusta, jos määrä suhteutetaan ilmiön laajuuteen. Suurin osa maailman talouden tutkimuksesta keskittyy virallisen talouden tutkimiseen, vaikka enemmistö maailman ihmisistä työskentelee harmaan talouden piirissä. Toisaalta tämä kuvaa talouden tutkimuksen yleistä länsikeskeisyyttä, sillä harmaassa taloudessa työskentelevistä ihmisistä valtaosa on kehittyvässä maailmassa. Harmaan talouden, tai *informal economy* lisäksi ilmiöllä on monta muuta nimitystä. Ilmiöstä voidaan puhua esimerkiksi varjotaloutena tai sääntelemättömänä taloutena. Usein nimityksillä kuvataan jotain mikä siitä puuttuu, esimerkiksi virallisuus tai sääntely. Tämä luo hierarkian talouden piirien välille ja adjektiiveilla luodaan usein toiseuttavaa tai negatiivista kuvaa tästä taloudellisesta toiminnasta. Termit usein luovat myös kuvaa erillisyydestä virallisen talouden kanssa, vaikka ne tosiasiasa toimivat saman talouden alla. Johdonmukaisin määritelmä perustuu toimintapohjaiseen näkemykseen, jonka mukaan harmaa talous on sosiaalisesti legitimiä taloudellista toimintaa, joka on muuten täysin laillista, mutta se jää rekisteröimättä tai on muuten piilossa viranomaisilta. Tämä tapahtuu usein verojen, työvoimalakien ja sosiaaliturvan toteuttamatta jättämisen takia. (Williams 2023, 1-9.) OECD:n työpäpaperin (2011) määritelmä on samankaltainen, mutta se korostaa myös oletusta, että toimijat ovat edes passiivisesti tästä piilottelusta, ja sen seuraamuksista tietoisia (Andrews et al. 2011). Harmaata taloutta ei kuitenkaan tule sekoittaa laittomaan toimintaan, vaikka se käytännössä olisikin sitä. Jos toiminta on muilla tavoilla laitonta, tai sillä ei ole laajasti jaettua legitimitettä, ei sitä voi katsoa harmaan talouden piiriin. (Williams 2023, 9.)

Laajan tutkimuksen tuottamista ilmiöstä kuitenkin rajoittaa itse ilmiön ja sen vaikutusten mittaamisen vaikeudet. OECD:n työpäpaperin (2011) mukaan monet mittaustavat ovat helposti vääristäviä. Mittaamiseen ei ole olemassa mitään tiettyä indikaattoria, vaan sen laajuus

riippuu vahvasti valitusta mittarista, minkä tutkijat yleensä valitsevat oman näkökulmansa mukaan. Laajoja yleistyksiä erilaisten poliittisten toimien, kuten verotuksen tai työmarkkinoiden sääntely vaikutuksista harmaaseen talouteen on vaikea luoda. (Andrews et al. 2011.) Tästä huolimatta tulisi harmaata taloutta tutkia, koska sillä on moninaisia ja merkittäviä vaikutuksia yhteiskunnan kaikkiin osa-alueisiin (Williams 2023, 17).

Aikainen tutkimus ilmiöstä keskittyy lähinnä sen negatiivisiin vaikutuksiin, mutta viime vuosikymmeninä on kuitenkin muodostunut tasapainoisempi näkemys, joka huomioi sen negatiivisten lisäksi myös positiiviset vaikutukset. Tästä huolimatta konsensus ilmiöön liittyen on, että sen negatiiviset vaikutukset ovat suuremmat kuin positiiviset. (Williams 2023, 10.) Erityisesti työntekijät ovat harmaassa taloudessa erittäin haavoittuvaisessa asemassa. Heillä ei yleisesti ole pääsyä sosiaali- tai työturvaan, eikä heillä ole työhön liittyviä vakuutuksia. (Andrews et al. 2011.) Työpaikkojen laatua on mahdotonta ylläpitää työtä koskevien säännösten noudattamatta jättämisen takia. Myös ammattiliitot ovat usein heikommassa asemassa suuren harmaan talouden läsnäollessa. (Williams 2023, 16-17.) Tämän lisäksi työntekijät ovat huonossa neuvotteluasemassa työsopimusten ollessa harvinaisia, ja heidän on vaikeampi päästä työtä tukevaan koulutukseen, mikä vähentää työn tuottavuutta. Yleisestikin harmaan talouden piirissä toimivilla yrityksillä tuottavuus on usein matalampaa yritysten pienen koon ja vanhentuneiden tuotantotapojen takia. Tekijänoikeuksia harvoin noudetaan, mikä vähentää virallisen talouden piirissä toimivien halukkuutta innovaatioon, uusien tuotteiden luomiseen ja investointeihin. Huonosta tuottavuudestaan huolimatta harmaan talouden yritykset pysyvät toiminnassa, sillä niille ei koidu kuluja veroista, tai sääntelyn ja sopimusten noudattamisesta. Yrityksillä ei myöskään usein ole virallisten kanavien kautta pääsyä rahoitukseen, mikä johtaa fyysisen pääoman, sekä tutkimuksen ja kehityksen ali-investointiin. (Andrews et al. 2011.) Yritysten matalammalla tuottavuudella on myös heikentävä vaikutus talouskasvuun ja kehitykseen maissa, joissa ne toimivat (Williams 2023, 16).

Valtioiden, joissa harmaan talouden osuus on suuri, tulot pienenevät merkittävästi maksamattomien verotulojen ja harmaaseen talouteen liittyvien kustannusten vuoksi. Tämä vähentää julkisen kulutuksen, kuten julkisten hyödykkeiden tarjoamisen mahdollisuutta, millä voi olla negatiivinen vaikutus sosiaaliseen koheesioon. (Williams 2023, 17.) Suuri harmaan talouden osuus johtaa myös tilanteeseen, jossa julkinen kulutus vaatii virallisen talouden piirissä toimivilta yrityksiltä ja toimijoilta suurempia veroja, mikä taas tekee harmaaseen

talouteen osallistumisesta houkuttelevamman vaihtoehdon. Kun julkisilla investoinneilla pyritään edistämään talouskasvua, ja harmaan talouden toimijat käyttävät näitä palveluja niin sanotusti vapaamatkustajina osallistumatta itse niiden rahoittamiseen, johtaa sekin usein heikompaan talouskasvuun. Verojen ja sääntelyn kiertäminen voi rapauttaa yleisemmin lainkuuliaisuutta sekä kunnioitusta ja luottamusta virallisiin instituutioihin. Se voi rajata mahdollisuuksia kollektiivisten tarpeiden huomiointiin ja kasvattaa lainvalvonnan kuluja. Vähentynyt sosiaalinen pääoma ja luottamus voi myös vähentää halua yritystoimintaan virallisen talouden piirissä tai kokonaisuudessaan sekä laajentaa hyväksyntää harmaan talouden toiminnalle. Monien taloudellisten toimien kirjaamatta jättäminen vääristää virallisia tilastoja, mikä vaikeuttaa taloudellisen todellisuuden arviointia, ja voi johtaa huonompaan talouspoliittiseen päätöksentekoon. (Andrews et al. 2011.) Vaikka suora syy-seuraus suhdetta ei ole, on maissa, jossa on suurempi harmaa talous, yleensä huomattavasti enemmän korruptiota, köyhyyttä ja epätasa-arvoa (Williams 2023, 16).

Toisaalta harmaa talous voi luoda työpaikkoja ja toimeentuloa alueilla, joissa siihen ei muuten olisi mahdollisuutta. Näitä tuloja puolestaan on mahdollista kuluttaa virallisen talouden piirissä, mikä tukee talouskasvua. Se voi myös luoda kasvualustaa yrittäjyydelle ja sitä edistävälle kulttuurille. (Williams 2023, 16.) Monesti harmaalla taloudella myös vältetään huonosti suunniteltua sääntelyä, esimerkiksi yrityksen aloittamisen korkeita kuluja. Harmaa talous voi tarjota aloittaville yrityksille pohjan ja mahdollistaa myöhemmän kasvun sekä mahdollisen toiminnan virallisen talouden piirissä tulevaisuudessa. (Andrews et al. 2011.)

Harmaa talous kattaa monenlaisia toimijoita, jotka osallistuvat siihen eri syistä. Kirjaamaton työllisyys voi tapahtua niin harmaan talouden piirissä toimivissa kuin virallisen talouden piirissä toimivissa yrityksissä. Osallistuminen voi tapahtua joko tietoisena strategiana yrityksen tai työntekijän puolesta tai tarpeen motivoimana. Yritys tai työntekijä voi olla tilanteeseen tyytyväinen ja halukas ylläpitämään sitä tai kokea tilanteensa huonoksi ja halukas muuttamaan sitä. Tilanteessa, jossa osallistuminen harmaaseen talouteen on vapaaehtoista, voidaan päätöstä katsoa arviointina kuluista ja eduista. Kannattavampaa harmaaseen talouteen osallistumisesta tekee, jos virallisen talouden piirissä toimimisen kulut, kuten liiallinen säännöstely tai korkea verotus, ovat suuremmat kuin siinä toimimisesta saadut edut. Usein myös tilanteessa, jossa maksettujen verojen kautta annettu panos katsotaan suuremmaksi kuin takaisin saadut edut, näyttäyty toiminta harmaassa taloudessa järkevämpänä vaihtoehtona. Myös silloin, jos valvonta tai mahdolliset sanktiot osallistumisesta ovat heikkoja, koetaan

osallistuminen harmaaseen talouteen kannattavampana. Vaikuttavia tekijöitä ovat näiden lisäksi markkinoiden rakenne, sosiaaliset normit ja instituutiot sekä poliittiset asetelmat. Harmaan talouden kasvua voidaan estää toimivilla julkisilla instituutioilla, jotka kohtelevat toimijoita tasa-arvoisesti ja turvaavat omistusoikeudet. Myös puolueeton oikeusjärjestelmä ja vähäisempi korruptio kannustavat ihmisiä osallistumaan virallisen talouden toimintaan. Edistäviä tekijöitä ovat myös hallinnon laatu sekä luotto kansalaisten ja virkamiesten välillä. (Andrews et al. 2011.)

Tekijät harmaan talouden muodostumiseen ovat monimutkaisia ja liittyvät moninaiseen eri toimijoiden käytökseen. Tämä on tärkeää huomioida, jos halutaan tarkastella tiettyjen poliittisten toimien tai instituutioiden vaikutusta ilmiöön. On kuitenkin vaikea tuottaa selkeitä korrelaatioita toimien ja harmaan talouden välillä, sillä muutokset voivat olla monista muista tekijöistä, kuten yleisestä taloudellisesta kehityksestä riippuvia. (Andrews ym. 2011.) Tämän takia tarkastelen tutkielmassani poliittisten toimien vaikutusten sijasta ilmiötä ja sen ympärillä tapahtuvia tapahtumia laajemmin.

2.2 Teoriat harmaasta taloudesta

Käsitystäni harmaasta taloudesta poliittisena ilmiönä ohjaa ensisijaisesti Collin C. Williamsin (2023) teoksessa esitetyt teoriat. Päätin analyysin avuksi käydä läpi kaikki Williamsin esittämät teoriat, sillä harmaan talouden ollessa monitahoinen ja -ulotteinen ilmiö, koen lähestymistapana analyttisen eklektismin sopivaksi. Analyttinen eklektismi on tieteellinen asennoituminen, joka käyttää teoreettisia konstruktioita vastakkaisista tutkimustraditioista. Se on syntynyt kritiikistä kansainvälisten suhteiden tutkimuksen kapeakatseisuutta kohtaan, ja siinä pyritään yhdistelemään eri teorioita, jotta päästään lähemmäksi todellisuuden monimutkaisuutta. Tämän kautta voidaan välttää liiallista riippuvuutta yhteen analyttiseen viitekehukseen ja sen yksinkertaistaviin oletuksiin. Eklektisessä tutkimustavassa korostuu johdonmukaisuus pragmaattisuuden kautta, jossa etsitään kanssakäyntiä poliittisten toimien ja käytännön välillä. Tämän lisäksi ongelmia tarkastellaan laajemmalla skaalalla, jotta ne kaikessa monimutkaisuudessaan ja sekavuudessaan vastaavat enemmän todellisia toimijoiden kohtaamia ongelmia. Taustaoletuksena on, että eri tutkimustraditioiden analyysit ovat arvokkaita määrittelemään eri tekijöiden merkittävyyttä, mutta analyttisen eklektismin tavoitteena on tarkastella miksi juuri nämä tekijät ovat merkittäviä. Tarkoituksena on siis

luoda monipuolista ja joustavaa viitekehystä, joka rakentuu käsiteltävän ongelman ympärille. (Sil & Katzenstein 2010.)

Suuren osaa 1900-lukua harmaan talouden selittämistä dominoi modernisaatioteoria. Siinä harmaa talous katsotaan esimoderniksi taloudelliseksi systeemiksi, joka väistämättä katoaa hallinnon modernisaation ja taloudellisen kehityksen kautta. Teoriassa harmaa talous on erillään virallisesta taloudesta ja jäännös menneestä ajasta. Teoriaa on myöhemmin katsottu toiseuttavaksi, sillä siinä tehdään selkeä ero modernin ja edistyneen kapitalistisen talouden, sekä epäsiivistyneeseen tuotantoon perustuvan ja kehittymätöntä teknologiaa käyttävän harmaan talouden välille. Taloudet edustavat myös eri sosiaalisia systemejä, joissa vallitsevat toisiinsa sopimattomat arvot. Tämä jaottelu kuvastaa läntistä binääriajattelua, jossa korostuu myös normatiivinen hierarkia toisen ollessa lähtökohtaisesti negatiivinen, ja toinen positiivinen. Teoria ei kuitenkaan ota huomioon historiallisia kehityksiä, tai eri taloudellisia ja poliittisia olosuhteita, joissa harmaa talous on muodostunut. Myöhemmin on myös tunnistettu, ettei harmaa talous katoa modernisaation myötä. Teorian normatiivinen puoli on sen sijaan jäänyt tutkimukseen. Harmaan talouden tutkimuksessa keskitytään usein sen negatiivisiin puoliin korostamalla työntekijöiden alikouluttautumista ja marginalisoitua asemaa. Näyttöä on kuitenkin siitä, miten alhainen taloudellinen kehitys ja huono hallinnon laatu, esimerkiksi korruption ja lainkuuliaisuuden suhteen, korreloivat suuremman harmaan talouden kanssa. Teoria siis tältä osin pitää paikkaansa, mutta toteamat siitä, että talouden piirit ovat erillään toisistaan, tai että harmaa talous katoaisi modernisaation myötä, ovat osoittautuneet vääriksi. (Williams 2023, 24-27.)

Poliittinen talousteoria puolestaan näkee harmaan talouden luontaisena osana myöhäiskapitalismia sekä yhä sääntelemättömän ja avoimemman maailmantalouden tuotteena. Teoriassa talouden vapauttaminen ja globalisaatio ovat ajaneet yhä suuremman määrän ihmisiä ja yrityksiä työskentelemään harmaan talouden piirissä. Teoria on myös yhdistetty maailmanjärjestysteoriaan, jossa harmaa talous on globaalin kapitalismin merkittävä osa, sillä se tukee voittojen kasautumista maailmantaloudessa periferioista keskittymiin. Virallisen talouden toimijat käyttävät harmaata taloutta alihankintaan ja ulkoistamiseen vähentääkseen tuotantokuluja. Näin suuret yritykset saavat palveluita ja tuotteita halvemmalla. Teorian mukaan harmaan talouden kasvu on yhteydessä laajemmin työsuhteiden joustavammaksi muuttumisen, esimerkiksi osa-aika-, määräaika- ja keikkatyön muodossa. Talouden piirit eivät siis teoriassa toimi erillisinä, mutta harmaa talous katsotaan

edelleen normatiivisesti negatiivisena ilmiönä. Talouden sääntelyn vähentyminen ja maailmantalouden avoimuus vähentää valtion osallisuutta työhön ja hyvinvointiin, mikä kasvattaa köyhyyttä ja epätasa-arvoa. Tässä kohtaa teorian voi katsoa olevan oikeassa, sillä tutkimus tukee näkemystä, jossa valtion suurempi osallistuminen verotuksen ja julkisen kulutuksen muodossa köyhyyden ja epätasa-arvon vähentämiseen madalta todennäköisyyttä suuren harmaan talouden muodostumiselle. (Williams 2023, 27-31.)

Uusliberaalissa teoriassa harmaaseen talouteen osallistuminen nähdään valintana ja reaktiona talouden liialliseen sääntelyyn. Teoriassa rationaaliset taloudelliset toimijat siirtyvät harmaan talouden piiriin välttääkseen esimerkiksi rekisteröintikuluja tai muuta sääntelyä ja byrokratiaa. Se näkee ratkaisuksi harmaan talouden vähentämiseen entistä vähäisemmän sääntelyn ja helpomman rekisteröintimahdollisuuden uusille yrityksille. Teoriassa aikaansaadut työntekijöiden oikeudet näyttävät taakkana talouden toimivuudelle ja matalapalkkainen työ nähdään etuna. Suhteessa muihin teorioihin nähdään uusliberalistisessa teoriassa harmaa talous normatiivisesti positiivisena ilmiönä. Se on toiminta-orientoitunut yrittäjien yhteinen liike valtion osallisuutta taloudessa vastaan. Teoriassa onkin vastakkainen näkemys harmaan talouden synnystä kuin poliittisella talousteorialla, ja syynä nähdään valtion liiallinen osallistuminen. Korkealla verotuksella on nähty olevan hieman vaikutusta harmaan talouden kasvuun, mutta suurimmalta osin tutkimustulokset tukevat enemmän modernisaatio ja poliittista talousteoriaa. (Williams 2023, 34-35.)

Viime vuosikymmeninä on kuitenkin noussut myös uusi kattavampi selitys, joka huomioi aikaisemmat näkemykset instituutioiden epäonnistumisista, mutta pohtii myös sitä, miksi osa kansasta osallistuu siihen ja osa ei. Institutionaalisen teorian mukaan vaikka harmaassa taloudessa toimitaan virallisten instituutioiden sääntöjen ulkopuolella, on toiminta silti epävirallisten instituutioiden arvojen ja normien mukaan hyväksyttävää. Ensimmäisen aallon institutionaalinen teoria selitti harmaan talouden muodostumista virallisten instituutioiden epäonnistumisilla, kuten resurssien huonolla tai epäoikeudenmukaisella allokoimisella ja instituutioiden yleisellä tehottomuudella. Esimerkiksi jos yrittäjät ja työntekijät eivät koe, että verotus on oikeudellinen suhteessa heidän saamiinsa julkisiin hyödykkeisiin tai palveluihin, tai niiden käyttö on puolueellista ja vastuutonta. Myös julkisen sektorin korruptio, esimerkiksi tilanteissa joissa julkiset virastot väärinkäyttävät asemaansa ja palveluihin pääsy edellyttää mahdollisesti lahjuksia. Mahdollista on myös yritysten tai muiden ryhmien suuri vaikutus lakiin ja poliittiseen päätöksentekoon oman edun vuoksi, joka saattaa johtaa julkisten

resurssien allokoinnissa suosimiseen. Tämän ulkopuolelle jäävillä saattaa olla korkeammat verot ja raskaampi sääntely, joka vaikeuttaa toimintaa virallisen talouden piirissä ja maksetuista veroista saadut hyödyt näyttävät pienempinä. Toimijat voivat myös käyttää henkilökohtaisia suhteitaan kiertääkseen virallisia menettelytapoja, tai saadaksesen paremman pääsyn julkisiin hyödykkeisiin, palveluihin tai sopimuksiin. Virallisten instituutioiden aukot ja heikkoudet vähentävät kannusteita niiden luomien sääntöjen noudattamiseen, ja seurauksena on harmaaseen talouteen osallistumisesta matalat kulut ja suuret edut. Samaa aikaa viralliseen talouteen osallistumisen edut näyttävät instituutioiden tehottomuuden ja puolueellisuuden myötä vähäisinä. Myös institutionaalinen epävakaus ja -varmuus, kuten jatkuvat muutokset lakeihin ja säännöksiin voivat vähentää niiden noudattamista, jos uskotaan niiden kuitenkin muuttuvan lähitulevaisuudessa. Usein myös käsitys siitä, että noudatettavat säännöt tulevat ulkopuolisilta tahoilta, kuten monissa kehittyvissä maissa ulkoisten lainojen ehdoista, johtaa tilanteeseen, jossa toimijat eivät koe näitä omikseen. (Williams 2023, 38-43.)

Toisen aallon institutionaalinen teoria korostaa epävirallisten instituutioiden roolia vakaampina kuin viralliset. Se selittää myös harmaan talouden kasvua virallisten instituutioiden epäonnistumisella, mutta vain tilanteessa jossa epävirallisten instituutioiden luomat säännöt eivät kohtaa virallisten kanssa. Kun näiden sääntöjen välillä vallitsee epäsymmetria, voi toiminta olla laittomuudestaan huolimatta sosiaalisesti hyväksyttävää. Yhden merkittävimmistä aiheista teoreettiseen keskusteluun harmaasta taloudesta institutionaalinen teoria tuo luottamuksen aspektilla. Epäluottamus julkisia instituutioita kohtaan on yhdistetty matalampaan veromoraaliin ja laajempaan harmaaseen talouteen osallistumiseen. Verojen jättämättä maksaminen voi tässä kohtaa toimia boikottina epäluottamuksesta hallintoa kohtaan. Myös yleinen luottamus yhteiskunnassa muita kansalaisia kohtaan vaikuttaa. Jos yksilö uskoo että muut noudattavat virallisia sääntöjä, noudattaa hän niitä myös todennäköisemmin. Kolmannen aallon institutionaalinen teoria on yhdistänyt nämä aikaisemmat suuntaukset yhdeksi väittämäksi, jossa virallisten instituutioiden epäonnistuminen johtaa epäsymmetriaan virallisten ja epävirallisten instituutioiden välille, mikä johtaa suurempaan harmaaseen talouteen sen ollessa laajemmin hyväksyttyä. (Williams 2023, 44-51.) Näkemykseni mukaan on hyödyllistä käyttää mahdollisuuksien mukaan näistä kaikista teorioista eri näkökulmia harmaan talouden analysoimiseen, mutta institutionaalisen teorian koen kaikista kattavimmaksi selitykseksi sen olemassaololle sen jo valmiiksi lainatessa aikaisemmista teorioista. Koen sen myös

sopivimmaksi aiheelleni, jossa käsittelen juuri tätä virallisten ja epävirallisten instituutioiden kanssakäyntiä.

2.3 Harmaa talous Saharan eteläpuolisessa Afrikassa

Jotta ilmiö olisi omasta kontekstistaan paremmin ymmärrettävissä omassa kontekstissaan, on syytä tarkastella sen muodostumista alueellisesti. Kiaga ja Leung (2020) esittelevät Saharan eteläpuolisessa Afrikassa vallinneita sosioekonomisia konteksteja, jotka ovat muovanneet virallisen sekä harmaan talouden konseptualisointia ja suhdetta työllisyyteen. Ennen 1800-lukua esikoloniaalisella ajalla työsuhteet määrittyivät enemminkin suoran vaihdon kuin palkkasuhteiden kautta. Vaihdon luonnetta määritti voittojen sijaan toisten tukeminen, kommunikointi ja kanssakäyminen. Yksilön olemassaolon katsottiin olevan riippuvainen suhteista muiden kanssa ja korostettiin yhteisön merkitystä. Koloniaalinen aika toi mukanaan viralliset työsuhteet. Isäntämaat toivat omia poliittisia mallejaan ja instituutioitaan tukeakseen resurssien hyväksikäyttöä oman tuotannon laajentamiseen. Tämä lisäsi tarvetta työvoimalle ja laajensi esimerkiksi verotusta. Tämän seurauksena muodostui kuitenkin dikotomia virallisen ja harmaan talouden välille, jossa virallinen yhdistettiin koloniaaliseen hallintoon. Koloniaalisen ajan jälkeen työllisyyden konseptualisointi virallisena ja epävirallisena (harmaan talouden piirissä) pysyi yllä. Vasta itsenäistyneet valtiot eivät kyenneet ylläpitämään virallisia koloniaalisten hallintojen asetelmia urbaaneilla alueilla, mikä johti harmaan talouden uuteen rooliin. Se alkoi täyttämään tyhjiöitä virallisessa taloudessa tarjoamalla palveluita, hyödykkeitä ja tulonlähteitä. Joissain valtioissa oli huomattavissa taloutta virallistavia toimia, kuten myynti- ja työlupia, sekä valtio-omisteisia monopoleja. Nämä kuitenkin olivat harvassa ja usein nähtävissä oli vain pientä onnistumista niiden suhteen. (Kiaga & Leung 2020.) Tässä kohtaa harmaa talous ei siis ollut uusi ilmiö, mutta siihen osallistuminen ja sen merkitys elinkeinona kasvoi huomattavasti (Potts 2007). Siitä alkoi muodostua vastaus valtioiden kyvyttömyyteen täyttämään ihmisten perustarpeita, erityisesti palkkatyön kautta (Kiaga & Leung 2020).

Itsenäistymisen ensimmäisillä vuosikymmenillä moni Afrikan talous koki merkittävää kasvua. Ala- ja yläkouluun osallistuminen laajeni, kolmannen asteen koulutus otettiin käyttöön ja terveystilastot paranivat. (Kiaga & Leung 2020.) Taloudet näyttäytyivät toimivina ja viralliset työpaikat lisääntyivät, joten harmaa talous nähtiin hallitusten kannalta hankalana todellisuutena, jonka oletettiin ennen pitkää katoavan. Tähän aikaan hallituksilla oli vielä

vankempi ote talouden toiminnasta, esimerkiksi hinnoista. (Potts 2007.) Koettu kehitys ja kasvu ei kuitenkaan ollut kestävä. Maatalouden tuottavuuden kasvu perustui ennemmin laajempaan viljelyyn, kuin tuotantotapojen kehittämiseen. Tuottavat teollisuudenalat olivat riippuvaisia tuonnin korvaamisesta, mutta myös välituotteiden tuomisesta. (Kiaga & Leung 2020.) Julkiset investoinnit ylläpitivät kasvua kohdistuessaan tuottavan teollisuuden ja palvelualojen työpaikkoihin kaupungeissa (Potts 2007). Investoinnit olivatkin suurilta osin julkisia, kun taas kotimainen yksityinen pääoma oli siirtynyt muihin maihin. On arvioitu että 1990-luvulle mennessä 37 prosenttia Afrikan vauraudesta olisi karannut pois mantereelta. Ulkomaisen pääoman investoinnit sen sijaan keskittyivät lähinnä kaivannaisteollisuuteen, joka myös osaltaan vei vaurautta enemmän pois, kuin olisi tukenut talouksien kehitystä. (Kiaga & Leung 2020.) Kaupunkeihin satsaaminen johti suureen urbanisaatioon, minkä seurauksena 1970-luvulle päästessä oli muodostunut suuri kuilu kaupungeissa asuvan työikäisen väestön ja niissä virallisen talouden piirissä olevien työpaikkojen välille. Tämä lisäsi entisestään toimintaa harmaassa taloudessa tarpeen motivoimana. Samaa aikaa hallitukset alkoivat nähdä ilmiössä potentiaalia esimerkiksi yritystoiminnan aloittamisessa. Tämä johti löyhempään sääntelyyn talouden ja työnteon suhteen. Toiminta oli kuitenkin edelleen laitonta, mikä loi oudon suhteen valtion ja harmaan talouden välille, mikä näyttäytyi esimerkiksi katukauppioiden matalan tason häirintänä. (Potts 2007.)

Kehitys alkoi 1980-luvulle mennessä kääntyä laskuun samaan aikaan, kun maailma globalisoitui kiihtyvää vauhtia. Monet Afrikan maat ottivat käyttöön Washingtonin konsensusta mukailevat talousmallit. Maailmanpankin ja Kansainvälisen valuuttarahaston lainoihin kuuluvat rakenteelliset sopeutusohjelmat edellyttivät inflaation matalana pitämistä, vapaita markkinatalouksia ja kaventunutta valtion roolia talouden säätelyssä. Monen tutkijan mukaan rakenteellisilla sopeutusohjelmilla oli merkittävä vaikutus harmaan talouden kasvuun mantereella. Niihin liitetty talouspoliittinen ympäristö suosi vapaata kauppaa, markkinoiden heikompaa sääntelyä ja yksityistämistä, mikä muutti työmarkkinoita joustavammaksi tuotannon ulkoistamisella ja lisäämällä keikkatyötä. Tämä johti lopulta työsopimusten heikkenemiseen ja monien työpaikkojen lipumiseen harmaan talouden piiriin. (Kiaga & Leung 2020.) Samaa aikaa vähentynyt valtion kulutus ja alttius globaalille kilpailulle johti merkittäviin julkisen ja yksityisen sektorin takapakkeihin, mikä joissain maissa johti jopa deindustrialisaatioon. Ennen näitä toimia ei virallisen talouden kasvu pysynyt väestönkasvun perässä, mutta toimet käänsivät jopa vähäisen kasvun laskuun. Tässä tilanteessa harmaa talous vakiinnutti asemaansa korvaamassa kadonneita työpaikkoja muiden turvaverkkojen

poissaollessa. Tämän lisäksi huonommat palkat virallisissa työpaikoissa johtivat lisätöiden hankkimiseen harmaan talouden piiristä. Monet kotitaloudet tarvitsivat useamman tulonlähteen, mikä lisäsi naisten ja lasten osallistumista työmarkkinoille. (Potts 2007.)

Nykyään on monissa maissa virallisen talouden työllisyystilanne tasaantunut, mutta heikon kasvun takia on työllisyys harmaan talouden piirissä yhä kasvussa, ja on edelleen Afrikkalaisissa kaupungeissa dominoiva työn muoto (Potts 2007). Virallisten työpaikkojen ollessa vähäisiä harmaa talous on muodostunut turvaverkoksi ihmisille, joilla ei muuten olisi mahdollisuutta työhön tai tarpeellisiin tuloihin (Kiaga & Leung 2020). Virallinen ja harmaa talous ovat keskinäisriippuvaisia, mutta jälkimmäinen on huomattavasti alisteisemmassa asemassa ollessaan ehdollisena ensimmäisen muuttuviin prioriteetteihin. Kumpaankin kuitenkin vaikuttaa yhtäläillä laajemmat globaalit voimat. (Potts 2007.) Muuttuvien talouspoliittisten tilanteiden lisäksi ilmiö on myös sosiaalisesti tuotettua. Se kumpuaa esikoloniaaliselta ajalta peräisin olevista epävirallisista normeista ja instituutioista, joissa taloudellisten suhteiden perustana on enneminkin sosiaalinen uudellenjakaminen ja vastavuoroisuus kuin välineellinen vaihto. (Kiaga & Leung 2020.)

2.4 Tapauksena Nigeria

Nigerian liittotasavalta on Länsi-Afrikassa sijaitseva perustuslaillinen liittovaltio, joka koostuu 36 osavaltiosta. Se on Afrikan väkirikkain maa ja sillä on valtava määrä luonnonvaroja. Nigerialla on myös pitkä historia kaupankäynnistä ja se kävi kansainvälistä kauppaa läpi Saharan Eurooppaan ja Lähi-itään vuosien 1300 ja 1600 välillä. (Falola & Heaton 2008, xiii.) Koloniaalinen hallinta kuitenkin päätti Saharan välisen kaupan ja eurooppalaisten kanssa käydystä orjakaupasta tuli dominoiva kaupankäynnin muoto (Falola & Heaton 2008, 9). Nigeria oli suuresti osana transatlanttista kauppaa vuosina 1450-1850. Kontaktit eurooppalaisten kanssa loivat varsinkin Nigerian eteläisen osan rannikkoalueille suuria muutoksia poliittisiin, taloudellisiin ja sosiaalisiin instituutioihin. Kuten muissakin Saharan eteläpuoleisen Afrikan maissa, koloniaalinen hallinta loi eroa tavanomaisena pidetyn harmaan talouden ja uusien virallisten työsuhteiden välille. Tämän lisäksi etelässä levisi kristinusko, kun taas pohjoisosa koki 1800-luvun alussa islamilaisen vallankumouksen. Ajan saatossa muodostuneet uskonnolliset ja etniset jaot sekä poliittiset ja institutionaaliset eroavaisuudet näkyvät edelleen nykypäivänä. Eurooppalaisista erityisesti Iso-Britanniassa oli suuri vaikutus Nigeriaan. 1800-luvun alkupuolella britit lopettivat orjakaupan, ja vaikka sitä jatkui vielä vuosikymmeniä, myös muut kaupankäynnin muodot yleistyivät. (Falola & Heaton

2008, xiii-xiv.) Erityisesti maan raakamateriaalien uuttaminen kaivannaisteollisuudella oli merkittävä tulonlähde ja teollisuuden muodostuessa näiden raakamateriaalien ympärille maan talous kehittyi väistämättä niistä riippuvaiseksi. (Falola & Heaton 2008, 10-11).

1900-luvun alussa britit kaatoivat pohjoiseen muodostuneen Sokoto-kalifaatin ja yhdistivät pohjois- sekä eteläosan sen protektioraatiksi sekä myöhemmin siirtomaaksi (Falola & Heaton 2008, xv). He myös samalla loivat maalle sen nykyiset rajat siirtomaan perustamisen ohella vuonna 1914 (Falola & Heaton 2008, 1). Nigeria itsenäistyi lokakuun ensimmäisenä päivänä 1960. Toinen merkittävä kehitys oli vuonna 1956 raakaöljyn löytäminen, josta tuli vuosikymmeniksi maan merkittävin tulonlähde. Maan itsenäistyminen ei sujunut ongelmitta, ja ensimmäisten vaalien jälkeen 1966 koki se kaksi peräkkäistä sotilasvallankaappausta. Tämän jälkeen maan itäinen osa julisti oman itsenäisyytensä, mikä johti vuosien 1967-1970 sisällissotaan. (Falola & Heaton 2008, xvi.)

Vuonna 1971 Nigeria liittyi Öljynviejäm maiden yhteistyöorganisaatio OPEC:iin ja 70-luvun öljybuumi kasvatti maan tuloja valtavasti. Tällä ei kuitenkaan ollut paljoakaan vaikutusta tavallisen kansalaisen elämään. Kehitykseen ja muuhun kuin öljyteollisuuteen investointien sijaan epävakaiden sotilashallintojen alla varat valuivat suuriin näyttäviin projekteihin, viranomaisten korrupioon ja yleisesti väärinkäyttöön. Öljybuumin hiljennettyä oli 80-luvun alussa talous oli menossa huonompaan suuntaan. Tästä huolimatta suurta julkista kulutusta jatkettiin ja sitä rahoitettiin ottamalla velkaa. Monien sotilasvallankaappauksien seurauksena valittiin johtajaksi kenraali Ibrahim Babangida, jonka aikana talous jatkoi heikentymistään, ja velkojen takaisinmaksun avittamiseksi toimeenpantiin rakenteelliset sopeutusohjelmat, jotka heikensivät tavallisten kansalaisten taloudellista asemaa entisestään. (Falola & Heaton 2008, xvii-xviii.) Hallituksen kulutusta tarpeellisiin menoihin vähennettiin, ja julkisia hyödykkeitä tuottavia valtion yrityksiä yksityistettiin ja talouden sääntelyä poistettiin. Tämän seurauksena työttömyys kasvoi, palkat laskivat ja hinnat nousivat. Sosiaali- ja julkisista palveluista leikkaaminen johti terveydenhuollon ja opetuksen tason laskuun. Kuten monissa muissakin Saharan eteläpuoleisen Afrikan maissa, johtivat nämä huomattavaan harmaan talouden kasvuun. Vaikka rakenteellisilla sopeutusohjelmilla oli velan takaisin maksuun positiivista vaikutusta, ei niiden toteuttaminen onnistunut houkuttelemaan ulkomaisia investointeja. Sen sijaan toimet tulivat keskiverto kansalaiselle, sekä maan yleiselle kehitykselle kalliiksi. (Falola & Heaton 2008, 217-219.)

1990-luvulla kenraali Sani Abachan hallinnon aikana Nigeriasta tuli hylkiö kansainvälisessä yhteisössä demokraattisten periaatteiden noudattamatta jättämisen takia, mikä vaikeutti maan kansainvälistä kauppaa. Demokraattisia instituutioita ei kunnioitettu ja vastustajien vaientamiseksi käytettiin väkivaltaa. Abachan kuoltua 1998 seuraajaksi valittu kenraali tunnisti pikaisen tarpeen siviilihallinnon aikaansaamiseksi ja seuraavana vuonna valittiin viimeksi 70-luvun lopussa hallinnut ja nykyisin armeijasta eläköitynyt Obasanjo. Hän pyrki parantamaan maan kansainvälistä mainetta sekä vakauttamaan epävakaa poliittista ja taloudellista tilannetta. Jonkinäköistä kehitystä saatiin aikaan, esimerkiksi ulkoisen velan takaisinmaksussa, mutta suurin osa kansasta eli silti köyhydessä. Vuonna 2007 valta siirtyi ensimmäistä kertaa maan historiassa siviilihallinnolta toiselle. Vaikka 2000-luvulla on tehty paljon edistysaskelia hallinnon ja poliittisen ilmapiirin parantamiseksi sekä talouden monimuotoistamiseksi, kärsii maa edelleen kovasti menneen vaikutuksista. (Falola & Heaton 2008, xviii.)

Nigerian yksi suurimmista ongelmista on sen historian aikana ollut riippuvaisuus öljytuloista. Se on maan tärkein hyödyke, joka tuottaa lähes kaiken vientituloista ja suurimman osan julkisista varoista. (Falola & Heaton 2008, 3.) Vaikka riippuvaisuus luonnonresursseista on tyypillinen osasy alueen maiden harmaasta talouden kasvulle, on se Nigeriassa erityisesti mahdollistanut sen vähentämällä verotulojen merkitystä. Se on tehnyt Nigeriasta todella vauraan maan, mutta vain harvat ovat päässeet nauttimaan sen muodostamista tuloista. Suurin osa näistä tuloista tulee monikansallisten yritysten kautta, minkä seurauksena valtaapitävillä on usein ollut niiden intressi ensisijaisena kansalaisten sijaan. Keskushallinnosta kamppailu on tarkoittanut kamppailua pääsystä hallinnon varoihin, joita poliitikot ovat käyttäneet korruptoituneesti omiin henkilökohtaisiin tarpeisiin ja jakaneet niitä lähipiirilleen, tai poliittisille kannattajilleen. Kamppailu näistä on ollut kiivasta ja vaaleja on usein varjostanut väkivalta ja uhkailu. Siviilihallintojen epäonnistuminen 1900-luvulla on johtanut armeijan suureen rooliin maassa. Sotilashallinnot, ja armeija edelleen, ovat olleet kuitenkin aivan yhtä korruptoituneita. Öljytulojen kautta Nigerialla olisi suuri potentiaali talouskasvuun ja kehitykseen, mutta varojen huonon hallinnan ja korruption takia tämä ei ole toteutunut. Laaja korruptio on myös merkittävästi vähentänyt kansalaisten luottamusta julkisiin instituutioihin, joka on osaltaan myös edistänyt harmaan talouden kasvua. Riippuvaisuudesta johtuen talous on todella epävakaa sen ollessa sidottu globaaleihin öljyn hintoihin. Tämä realisoituu kansalaisille hintojen suurina muutoksina esimerkiksi perushyödykkeissä ja palveluissa. Myös

sähköä ja juoksevaa vettä on maassa epätasaisesti infrastruktuurin heikon kehittämisen takia. (Falola & Heaton 2008, 9-12.)

Resurssina voi pitää valtaviin öljyvarojen sekä muiden luonnonvarojen lisäksi väkirikkautta. Maan väestö on suurilta osin nuorta ja työikäistä. Tämä potentiaalinen työvoima kuitenkin muuttuu ongelmaksi tilanteessa, jossa työpaikkoja ei ole tarpeeksi. Maan talouden epävakaus ja alikehitys on ollut suurena syynä työttömyyden sekä harmaan talouden kasvuun. Lisäksi maan urbanisoinnilla on tekemistä asian kanssa. Vuonna 1950 vielä 88 prosenttia nigerialaisista asui maaseudulla, mutta vuoteen 2005 mennessä maaseudulla asui enää vain reilut puolet maan väestöstä. Tämä myös heijastelee maatalouden osuuden vähentymistä BKT:stä 70-luvulta lähtien. Vaikka vaihteleva ilmasto luo sopivat olosuhteet monipuoliseen maatalouteen, ovat öljytulot korvanneet tämän potentiaalin. (Falola & Heaton 2008, 3-5.) Poliittisen ja taloudellisen epävakauden lisäksi maassa on myös paljon sosiaalisia jännitteitä yhteisöjen tasolla. Tämä tapahtuu yleensä uskonnollisten ja etnisten ryhmien välillä, ja väkivalta on edelleen arkipäiväistä. (Falola & Heaton 2008, 8.) Talouden rapautuminen on kiihdyttänyt uskonnollista radikalisoitumista ja vähäisten työllistymismahdollisuuksien takia ovat monet asiantuntijat ja korkeasti koulutetut lähteneet maasta kokonaan. (Falola & Heaton 2008, 223.) Edistysaskeleita on kuitenkin tehty hallinnon ja talouden suhteen. 2010-luvulla talous kasvoi 7,8 prosenttia, mutta 2016 öljyn hintojen laskiessa ajautui maa lamaan. BKT:n kasvu onnistui kääntymään vuoden 2016 negatiivisesta -1,58 prosentista positiiviseen 2,27 prosenttiin vuoteen 2019 mennessä. Tosin seuraavana vuonna pandemian alkaessa se tippui jopa aikaisempaa alemmas -1,92% prosenttiin (Nigeria Ministry of Finance, Budget & National Planning 2021, 23.)

Jo ennen pandemiaa talous oli jo hyvin haavoittuvainen öljyn hintojen ollessa laskenut samana vuonna Venäjän ja Saudi-Arabian kiistan seurauksena. Talouden palautumista varjosti BKT:n matala kasvu ja suuri julkinen velka. Öljytuotantoa laskettiin kysynnän vähennyttyä vuoden 2020 alkupuolella, mikä leikkasi maan budjetista arviolta noin 17 miljardia dollaria. Öljyn hintojen lasku myös laski virallisen valuutan nairan arvoa. Nigerian ollessa kulutusperäinen talous, joka edelleen on suuresti riippuvainen tuonneista kasvatti valuutan arvon lasku hintoja suuresti. Ostovoima ja tarjonta vähentyi huomattavasti tästä kulujen kasvusta. (Iheonu ym. 2021.)

3 Nigerian hallinnon toimien tarkastelu

Seuraavaksi tarkastelen hallinnon toimintasuunnitelmissa esitettyjä toimia, jotka ovat kohdistettu maan harmaaseen talouteen. Ensiksi käsittelen lamasta palautumisen, mutta pandemian aiheuttaman talouskriisin edeltävää aikaa. Sen jälkeen tarkastelen pandemian välittömien taloudellisten seurausten aikaa ja lopuksi näistä palautumisen aikaa. Toimien tarkasteluun ja jäsentelyyn käytän hyväksi Williamsin (2023) teoksessa esitettyjä teorioita harmaasta taloudesta sekä kommunistisen ajan Unkarin entisen kulttuuriministerin György Aczélin kolme T:tä. Támogatott, túrt ja tiltott, jotka voidaan suomentaa tuettu, siedetty ja kielletty, hallinnoivat vuosina 1956-1988 Unkarissa kulttuuripolitiikkaa eli hallinnon käsitystä siitä, mitä tulisi tukea, mitä sietää ja mitä kieltää. Nämä käsitykset eivät olleet pysyviä, vaan hallinnon suhde kulttuurin eri tuotoksiin vaihteli. (Hock 2019.) Samoin vaihtelevaa on Nigerian hallinnon suhde harmaaseen talouteen. Kolme T:tä syntyivät jäsentämään hallinnon suhdetta kulttuurin tuotteisiin, mutta tässä tilanteessa ne jäsentävät suhdetta tietynlaisen taloudellisen toiminnan harjoittajiin. Williamsin (2023) teoriat tarjoavat analyttisen eklektismin kautta viitekehyksen, kun taas Aczélin kolme T:tä toimivat metodisena työkaluna toimien jäsentämiseksi. Tukemiseksi katson harmaan talouden toimijoihin kohdistetun suoran tuen, sekä aineellisen että aineettoman, esimerkiksi tiedollisen. Sietämiseksi katson hallinnon välinpitämättömyyden tai muuten neutraalin asenteen, ja kieltämiseen luen ainoastaan virallistamiseen pyrkivät keinot. Toimista pyrin kokonaisuudessaan tarkastelemaan, kuinka Nigerian hallinto huomioi tämän merkittävän osan maan taloudellisista toimijoista taloudellisen kriisin aikaan.

3.1 Toimet ennen pandemian aiheuttamaa talouskriisiä

Vuosina ennen pandemiaa harmaata taloutta käsiteltiin maan talous- ja työpoliittisissa suunnitelmissa suhteellisen vähän sen kokoon nähden. Sitä, ja siihen liittyviä ilmiöitä käsiteltiin lähinnä ongelmana, ratkaisuja oli vähän tarjolla. Budjetoinnin ja kansallisen suunnittelun ministeriön Economic Recovery and Growth Plan 2017-2020 luotiin hätäsuunnitelmana, ja sen tarkoitus oli vetää maa pois aikaisempien vuosien lamasta. Ohjelman strategiassa pyritään kasvattamaan muusta kuin öljystä tulevia tulonlähteitä, ja harmaan talouden yritysten virallistaminen mainitaan toimintatapana tämän edistämiseen. Myös verotus ja verovalvonnan tiukentaminen ovat osa strategiaa. (Nigeria Ministry of Budget & National Planning 2017, 44.) Myöhemmin puhutaan myös kaivostoiminnan ja luovan teollisuuden harmaan talouden virallistamisesta sekä näiden valvonnan lisäämisestä.

Nämä virallistavat toimet voidaan nähdä kieltävinä toimina, sillä niiden tavoite on harmaan talouden hävittäminen. Sen sijaan sietämiseen viittaa strategiassa rahoituspalveluiden syventämiseksi mainittu tarve yhteistyölle ja yhteydelle virallisten sekä epävirallisten rahoitusjärjestelmien välille. (Nigeria Ministry of Budget & National Planning 2017, 62-64.) Harmaata taloutta käsitellään myös kyselyssä, jossa kartoitetaan yrityksiltä suurimpia ongelmia yritystoimintaan liittyen. Vastaukset tästä heijastelevat institutionaalisen ja uusliberaalin teorian syitä harmaan talouden syntymiselle. Siinä mainitaan institutionaalisia heikkouksia, kuten vaikeudet rahoituksen hankkimisessa, korruptio ja poliittinen epävakaus, mutta myös liiallinen verotus ja sääntely. Myös olemassa olevat institutionalisoituneet harmaan talouden käytännöt korostuvat ongelmana. (Nigeria Ministry of Budget & National Planning 2017, 72.) Uusliberaalia sekä institutionaalista teoriaa vastaa myös kohta, jossa työpaikkojen luomista käsiteltäessä mainitaan harmaan talouden potentiaali maan työllisyysongelman ratkaisemisessa. Harmaa talous nähdään siis potentiaalisena tulonlähteenä sekä keinona paikata maan työmarkkinoiden institutionaalisia heikkouksia. Tämä puolestaan viittaa taas ilmiön sietämiseen. Harmaan talouden potentiaalia nähdään myös maatalouden kasvattamisessa luoden kotimaista kysyntää ja korvaamalla tuontia. Tämän potentiaalin huomaaminen viittaa myöskin sietämiseen, ja mahdolliseen tukemiseen. (Nigeria Ministry of Budget & National Planning 2017, 92-93.)

Työministeriön 2017 Luodussa National Employment Policyssä otetaan ilmiöön moniulotteisempi näkemys. Harmaan talouden kasvu tiedostetaan työmarkkinarakenteen muutoksia tarkasteltaessa ja todetaan sen tapahtuvan osana työllistymismahdollisuuksien vähäisyyttä. Toteamus viittaa sen sietämiseen tämän kasvun tapahtuessa talouden heikkouksien vuoksi. Työllisyysongelman katsotaan manifestoituvan alityöllistävässä harmaassa taloudessa, joka nähdään pakonomaisena toimintana muiden vaihtoehtojen ollessa vähissä. Harmaan talouden alityöllisyyden katsotaan tuovan vain vähän tuloja, jotka eivät kata työntekijöiden elinkustannuksia. Tässä korostetaan harmaan talouden työntekijöiden haavoittuvaista asemaa. Harmaan talouden kasvua ei katsota inklusiiviseksi ja sen esitetään vaikeuttavan köyhyyden vähentämistä. Ohjelmassa käsitellään myös paljon siihen liittyviä teemoja, kuten työntekijöiden sosiaaliturvaa ja tuottavuutta. Ilmiötä ja siihen liittyviä vaikutuksia selitetään paljon omilla institutionaalisilla heikkouksilla, kuten korruptiolla ja huonolla hallinnolla. Ohjelmassa myös tunnistetaan olosuhteiden asettamat rajoitteet yritystoiminnalle, kuten tehottoman institutionaalisen infrastruktuurin ja suuret yrittämisen kulut sekä haasteet koulutettujen työllistämässä. Heikkouksia esitetään myös fyysisen

infrastruktuurin, inhimillisen pääoman muodostumisen ja kasvun avulla työpaikkojen luomisen suhteen. Toimintasuunnitelmassa kokonaisuudessaan todetaan olosuhteiden vaikutus harmaan talouden olemassaoloon, mikä viittaa sen sietämiseen. Myös positiivista nähdään esimerkiksi sen mahdollisuudessa integroida uusia työntekijöitä työmarkkinoille ja yrittäjyyden kulttuurin edistämisessä. Yrittäjyyskohdassa kuitenkin myös otetaan huomioon hallinnon rooli taloudellisten vaikutusten tasaamisessa ja todetaan, että avoimet markkinat johtavat heikoimpien ihmisryhmien marginalisaatioon. (Federal Ministry of Labour and Employment 2017.)

Samassa ohjelmassa työmarkkinoita tukevista toimista suurin osa keskittyy virallisen talouden tukemiseen. On myös mahdollista, että sen ollessa niin integroitu osa koko maan taloutta, ei sitä erikseen mainita. Kuitenkin on huomioitavaa, että vaikka nämä talouden piirit toimivat tosiasiaassa saman talouden alla, vaikuttavat toimet niihin eri tavoin. Harmaa talous mainitaan kuitenkin ympäristöystävällisen työn tukemisen ohella, mutta juuri tämän sektorin erityinen tärkeys jää epäselväksi. Sen tuottamat ongelmat ovat myös ohjelmassa selvästi tiedossa jo tässä kohtaa. Eläkejärjestelmästä kerrottaessa todetaan sen tarjoavan jonkinlaista sosiaaliturvaa, mutta harmaan talouden työntekijät eivät suurimmaksi osaksi ole sen piirissä. Tavoitteeksi asetetaan sosiaaliturvan laajentaminen myös harmaan talouden työntekijöihin, mikä viittaa toimijoiden tulevaan tukemiseen. Sen rooli tunnistetaan kasvussa ja työpaikkojen luomisessa, sekä esitetään tarve yhteistyölle ja integroimiselle osaksi virallista taloutta. Tätä edistäviksi toimiksi esitetään yritysten rekisteröinnin yksinkertaistamista ja rekisteröinnin helpottamista. Tukeviksi toimiksi voidaan katsoa esitetty tuki taitojen parantamiseksi, sekä sosiaaliturvan ja omistusoikeuksien turvaamisen, että parempien rahoitusmahdollisuuksien laajentamisen harmaaseen talouteen. Kieltämistä kuitenkin tulee esiin ohjelman loppupuolella, kun puhutaan harmaan talouden virallistamisesta ja korostetaan tilanteen pakonomaisuutta. (Federal Ministry of Labour and Employment 2017.)

3.2 Toimet pandemian välittömien taloudellisten vaikutusten aikaan

Taudin leviämisen hillitsemiseen pyrkivät sulkutoimet ja niiden taloudelliset vaikutukset loivat haavoittuvaisille ryhmille paljon epävarmuutta ja uhkasivat lisätä epätasa-arvoa sekä köyhyyttä. Kun suurelle osalle maan väestöstä kasvokkain tapahtuva kanssakäynti tuo elannon, horjuttivat sulut tätä taloudellista ja sosiaalista perustaa. Erityisesti harmaassa taloudessa toimivat, joita pandemian aikaan oli Nigeriassa noin 56 miljoonaa, ovat

riippuvaisia kasvokkain tapahtuvasta kaupasta. (UNDP Nigeria 2020.) Suluista huolimatta noin kolmasosa harmaan talouden yrityksistä jatkoi toimintaansa (UNDP & NBS 2021). Tämä kuvastaa ristiriitaa virallisten instituutioiden sääntöjen, ja harmaan talouden toimijoiden kokeman todellisuuden luomien normien kanssa.

Keskushallinto alkoi heti kehittämään lyhyen aikavälin toimia yksilöiden, yritysten ja talouden kokonaisuudessaan tukemiseksi useiden ministeriöiden toimia koordinoimalla ja osavaltioiden hallitusten kanssa yhteistyössä. Vuoden 2020 huhtikuun alussa hallitus julisti vuonna 2016 perustetun Social Investment -ohjelman jatkumona Conditional Cash Transfer -ohjelman, jonka olisi tarkoitus tukea 51,58 dollarilla kuukausittain köyhimpiä ja hauraimpia kotitalouksia. Ohjelman rahoitus tuli kolmesta lähteestä; 322 miljoonaa dollaria saatiin entisen presidentin Sani Abachan kavaltamista rahoista Sveitsiläisestä pankista, 500 miljoonaa dollaria Maailmanpankin luottona ajalle 2016-2022 sekä reilut miljardi dollaria keskushallinnon budjetista jo allokoitua aikaisemmin luodusta Social Investment ohjelmasta. Ohjelmassa tukien jakaminen perustui kohdennukseen, jossa köyhimmät ja hauraimmat tunnistettiin kansallista sosiaalirekisteriä käyttäen. Vaikka ennen pandemiaa rekisterissä oli 2,6 miljoonaa kotitaloutta, se kattoi kuitenkin vain kaksi prosenttia maan äärimmäisessä köyhyudessa elävistä. Ohjelman tavoitteena oli laajentaa tätä rekisteriä miljoonalla kotitaloudella ensimmäisen kuukauden aikana, ja kohdistaa laajennusta erityisesti urbaaneille alueille, sillä suurin osa rekisterissä olevista kotitalouksista oli maaseudulta. Kriteereinä oli, että yksilöllä tai perheellä oli alle 13 dollaria tilillä, tai he latasivat saldoa puhelimiinsa säännöllisesti 0,26-0,52 dollarilla päivässä. Lisäksi mukaan laskettiin myös palkkatyöläiset ja henkilöt, jotka elivät ihmisen kanssa, jolla on jokin vamma. (Iheonu ym. 2021)

Toimet alkoivat nopeasti ja vaikuttivat varsinkin niille, jotka olivat jo rekisteröityneenä. Ohjelma kuitenkin kokonaisuudessaan alisuoriutui sen kattavuuden sekä kohdennuksen osalta. Ohjelman kattavuus koko ongelmaan nähden oli hyvin pieni. Siihen allokoitiin BKT:stä noin 0,00017 prosenttia ennen pandemiaa ja sen aikana. Myös ohjelman jakamat summat olivat liian pieniä kattamaan perustarpeet keskiverto kotitaloudelle. Rekisteri ei myöskään kattanut kovin suurta osaa maan köyhyudessa elävistä. 2,6 miljoonalla kotitaloudella se kattoi noin 11 miljoonaa ihmistä, kun taas sulkujen aikana köyhyudessa eli noin 90 miljoonaa ja odotuksena oli, että luku tulisi sulkujen aikana kasvamaan. Esimerkiksi Lagosin 7,5 miljoonasta työssäkäyvistä harmaa talous työllistää noin 5,5 miljoonaa, ja nämä

kattavat kulut suurimmalle osalle sen 13 miljoonasta ei työssäkäyvistä. Ohjelman tulonsiirrot tuskin vaikuttivat edes Lagosissa monen vähävaraisen ihmisen tilanteeseen jaettujen summien vähäisyyden ja huonon kattavuuden seurauksena. Myös miljoonan kotitalouden lisääminen rekisteriin voidaan katsoa suurelta osin epäonnistuneeksi. Tämä tavoite tuli ensimmäisen kuukauden sijasta toteutetuksi vasta heinäkuuhun mennessä, eli kolme kuukautta välittömien vaikutusten jälkeen. Tässäkin kohtaa kattoi rekisteri vain 19 prosenttia köyhyydessä elävistä. (Iheonu ym. 2021.)

Kohdennuksen suhteen pyrittiin ohjelmassa tunnistamaan köyhimmät 30 prosenttia osavaltioista, joissa on suurin taso köyhyyttä. Suurin osa näistä ihmisistä ei kuitenkaan ollut sulkujen aiheuttamien välittömien seurausten alla. Rajoitteet liikkumiselle koskivat lähinnä kolmea urbanisoituneinta osavaltiota, ja vaikutukset kohdistuivat erityisesti urbaaneilla alueilla asuviin köyhiin ja harmaan talouden toimijoihin. Nämä ihmiset ovat kuitenkin tulonsaajia, eivätkä heitä siis aina lasketa mukaan köyhimpien joukkoon. Tulot kuitenkin riippuvat siitä, että pääsee fyysisesti työpaikalleen, mihin sulkujen aikana ei ollut mahdollisuutta. Monet näistä ihmisistä olivat kuitenkin tämän edun saannin ulkopuolella. Ohjelman toteutus koki myös systemaattisia ongelmia sen seurauksena, ettei käytössä ollut kunnollista tiedonhallinta systeemiä tai kattavaa dataa harmaan talouden työntekijöistä. Tämä vaikeutti esimerkiksi digitaalisten maksujen toteuttamista. Monien olisi tullut hakea nämä tuet fyysisistä lokaatioista, mutta liikkumisrajoitusten takia ei tähän ollut mahdollisuutta vaikka yksilö olisikin oikeutettu näihin tukiin. Tiedottaminen tukien jakamisesta ja tiedonkeräys tukia saaneista sekä niiden vaikutuksista oli myös heikkoa. (Iheonu ym. 2021.)

Hallitus myös laski polttoaineen ja sähkön hintoja, mikä vähensi elinkustannuksia. Kuitenkin noin 97 miljoonalla nigerialaisella ei ole sähköä, ja näistä suurin osa elää köyhyydessä, joten tällä oli heihin hyvin vähän vaikutusta. Vaikka tämä ihmisryhmä myös käyttää vähemmän polttoainetta, saattoi se vaikuttaa esimerkiksi kuljetuskulujen vähentymisessä, jotka toisaalta nousivat muutenkin muiden sulkujen aiheuttamien markkinavoimien kautta. Myöhemmin samana vuonna hintojen hillitseminen jo lopetettiin. Hallitus julisti myös ruoka-avun jakamisohjelman, mutta tämä koko prosessi oli kyseenalainen. Kriisiin nähden jaettavan ruuan määrä oli vähäinen, ja lokakuussa 2020 paljastettiin osavaltioiden hallitusten hamstranneen ruoka-avustuksia varastoihinsa. Hallitus tarjosi myös yritystukia lainojen, verohelpotusten, lainaehtojen uudelleenorganisoinnin ja lisätuen terveysalan yrityksille kautta. Maaliskuussa Nigerian keskuspankki myös julisti 128,95 miljoonan luototusjärjestelyn

kotitalouksille sekä keski- ja pienikokoisille yrityksille, jotka olivat kärsineet pandemian vaikutuksista. Kotitaloudet pystyisivät tämän kautta saamaan jopa 7 737 dollaria ja yritykset 64 475 dollaria lainaa. Tämä ei kuitenkaan ollut laajalti saatavilla harmaan talouden toimijoille, joilla on lähtökohtaisesti on rajattu pääsy virallisten lähteiden kautta luottoihin ja muihin pankin palveluihin. Hakemus olisi edellyttänyt mahdollisuutta ja osaamista asioida verkossa, pankkiin kirjautumista sekä yrityksen rekisteröimistä. Nämä tekijät toimivat suurina haasteina harmaan talouden toimijoille. Pankkiin kirjautuminen edellyttäisi tiliä pankissa, joka vain 40 prosentilla nigerialaisista on. Tämä vaatisi myös henkilöllisyystodistuksen, joka puolestaan on vain 21 prosentilla. Myös tiedotus näistä mahdollisista tuista oli heikkoa. Pandemian aikaan lanseeratut verohelpotukset tai terveydenhuollon yritysten tuet eivät myöskään vaikuttaneet, sillä harmaan talouden yritykset eivät useimmiten ole terveydenhuollon alalla tai maksa veroja. (Iheonu ym. 2021.)

Hallinto perusti aikaisemmin mainittujen toimien lisäksi 30.3.2020 Economic Sustainability komitean, joka julkaisi 2020 Economic Sustainability Plan -ohjelman. Tämän tarkoituksena oli toimia vastauksena pandemian luomiin haasteisiin. Siinä korostettiin tarvetta tukea keski- ja pienikokoisia yrityksiä, luoda työpaikkoja, suojella köyhiä ja haavoittuvaisia sekä esitettiin elvytyspakettia pandemian vaikutusten pehmentämiseksi. Harmaa talous on kuitenkin suunnitelmassa marginaalisessa osassa. Se mainitaan kerran rakenteellisissa heikouksissa, jossa haasteeksi esitetään yritystoiminnan jatkuvuuden ongelmana suuri harmaan talouden työvoima, jolta tulonlähteet ovat kadonneet. Vastaukseksi ehdotetaan tätä suunnitelmaa kokonaisuudessaan sekä aikaisemmin mainittua elvytyspakettia. Ohjelmassa tunnistetaan paremmin urbaanin köyhyyden ongelma. Konkrettisiksi toimiksi siinä esitetään tuotteiden rekisteröinti- ja lisenssikulujen laskua 80 prosentilla sekä nollakuluja ensimmäiselle 200 tuotteen rekisteröijälle. Suunnitelmassa esitetään myös tarve laajentaa digitaalista tunnistautumista, mikä helpottaisi tulonsiirtojen ja muiden tukien jakamista. Esittelyssä on myös aikaisemmin mainittu luototusohjelma, johon suurella osaan harmaan talouden toimijoista ei todellisuudessa ole pääsyä. (Economic Sustainability Committee 2020.) Vaikka aineellisen tuen antamiseen oli pyrkimys, olivat kokonaisuudessaan harmaan talouden toimijat aliedustettuina tukevissa toimissa, huolimatta heidän erityisen haavoittuvaisesta asemastaan. Tukia jaettiin ensisijaisesti maan maaseudulla asuvalle köyhälle väestölle, joilla myös oli tuille tarvetta, mutta heihin ei suluilla ollut läheskään yhtä suurta vaikutusta kuin urbaanien alueiden köyhiin ja harmaan talouden harjoittajiin.

3.3 Toimet talouskriisistä palautumiseen

Jatkumona Economic Recovery and Growth Plan sekä Economic Sustainability Plan -ohjelmille luotiin rahoitus, budjetti ja kansallisen suunnittelun ministeriön toimesta National Development Plan vuosille 2021-2025. Se oli suunniteltu ottamaan maan potentiaali kokonaisuudessaan käyttöön talouden kaikilla sektoreilla kestävä ja inklusiivisen kansallisen kehityksen vuoksi. Sen tarkoituksena olisi monipuolistaa maan taloutta, investoida kriittiseen fyysiseen, tieteelliseen ja innovaatio infrastruktuuriin, vahvistaa turvallisuutta sekä hyvää hallintoa ja kokonaisuudessaan parantaa kansalaisten elämänlaatua. Sen tavoitteina oli saavuttaa 4,6 prosentin talouskasvu, nostaa 35 miljoonaa ihmistä köyhyydestä ja luoda 21 miljoonaa kokoaikaistyöpaikkaa. (Nigeria Ministry of Finance, Budget & National Planning 2021, 3.) Vaikka suunnitelmassa nämä esitetään haasteina kehitykselle, tunnistaa se myös monia tekijöitä, jotka edistävät harmaan talouden kasvua, kuten matala talouskasvu, turvattomuus, heikot instituutiot, tehoton julkisten palveluiden tarjoaminen sekä infrastruktuurin vajaus (Nigeria Ministry of Finance, Budget & National Planning 2021, 6). Harmaa talous ja sen toimijat ovat kuitenkin jälleen vain pienesti näkyvissä suunnitelmassa, ja suurin osa sen käsittelystä keskittyy sen kieltämiseen, eli virallistamiseen pyrkiviin toimiin. Kriittisissä politiikan prioriteeteissa harmaan talouden integrointi viralliseen talouteen nähdään parantamassa verotuloja. Samalla myös mainitaan tarve institutionaalisille reformeille talouden eri sektoreille. (Nigeria Ministry of Finance, Budget & National Planning 2021, 32.) Tulojen kasvun potentiaalia nähdään harmaan talouden yrityksille talouden digitalisoinnissa, jonka katsotaan lisäävän taloudellista osallisuutta (Nigeria Ministry of Finance, Budget & National Planning 2021, 93).

Tukevista toimista pyrittiin aikaisemmin 2017 National Employment Policy:ssä mainittua eläkeohjelmaa laajentamaan kattamaan itsensä työllistäviä sekä yrityksiä, joissa toimii vähemmän kuin kolme henkilöä. Tämän katsotaan edistävän harmaan talouden työntekijöiden saamista sosiaaliturvan piiriin. Enemmän sietävää näkökulmaa oli rahoitusjärjestelmien laajentamisesta käsittelevässä kohdassa, jossa harmaa talous nähdään hyödyntämättömänä alueena, joka tulisi saada osaksi virallista taloutta. (Nigeria Ministry of Finance, Budget & National Planning 2021, 99-101.) Vähemmän positiivista kuvaa siitä maalataan väestön jakoja käsittelevässä kohdassa, missä se yhdistetään naisten heikompaan asemaan työmarkkinoilla (Nigeria Ministry of Finance, Budget & National Planning 2021, 146). Työn laajentamista ja työpaikkojen luomista käsittelevässä kohdassa tunnistetaan harmaan talouden yritysten

haavoittuvaisuus markkinoiden häiriöille. Ratkaisuna tälle tarjotaan tukemista siirtymässä harmaasta taloudesta viralliseen kouluttamisen ja mentoroinnin kautta. Tämä edesauttaisi niiden kestävyyttä ja palkkaamismahdollisuuksia. Positiivinen kehitys tukemisessa on myös selvästi kasvanut tarve yhteistyölle yksityisen sektorin toimijoiden kanssa oikeanlaisten toimien tekemiseksi tulevaisuudessa. (Nigeria Ministry of Finance, Budget & National Planning 2021, 162-163.) Tämä osoittaa hallinnolta osallistavampaa otetta maan kehityksen suunnittelussa. Aikaisemmista suunnitelmista opituista asioista juurikin kanssakäynti osakkaiden ja edunsaajien kanssa katsotaan merkittäväksi kehityssuunnitelmien luomisessa ja toimeenpanemisessa (Nigeria Ministry of Finance, Budget & National Planning 2021, 25). Kokonaisuudessaan suunnitelmassa harmaa talous nähdään vain kieltämisen, eli virallistamisen viitekehyksen sisällä, jonka odotetaan tukevan työpaikkojen luomista.

4 Johtopäätökset

Tutkielmani tavoitteena oli selvittää miten Nigerian hallinto huomio maansa harmaan talouden toimijoita taloudellisen kriisin aikaan. Tavoitteena oli myös luoda tapauksesta yleistä käsitystä selittämällä siihen liittyviä ilmiöitä, ja tarkastella sen dynamiikkaa sekä siihen johtaneita tapahtumia. Nigeria on resursseistaan huolimatta kohdannut paljon vastoinkäymisiä poliittisen epävakauden, huonon hallinnon, ulkopuolisen sekaantumisen ja korruption seurauksena. Nämä tekijät sekä talouden huono hallinta ovat johtaneet tilanteeseen, jossa maan vaurauksista huolimatta asuu suuri osa kansasta köyhydessä. Talouskasvun luomien työpaikkojen määrä ei myöskään ole pysynyt väestönkasvun perässä varsinkaan urbaaneilla alueilla, joissa moni ihminen on tarttunut harmaaseen talouteen sen ollessa ainoa varteenotettava tulonlähde. Aikaisemmit mainitut ongelmat hallinnossa ovat olleet myös merkittävä tekijä suuren harmaan talouden syntyyn. Vaikka laajasti levinnyt harmaa talous vaikuttaa negatiivisesti niin maan talouteen ja kehitykseen kuin sen parissa toimivien elämään, on se myös maalle suuri potentiaali, jonka valjastamiseen hallinto on pyrkinyt erilaisin keinoin. Ulostuloja ja toimintasuunnitelmia tarkasteltaessa tämän potentiaalın hyödyntäminen ilmenee lähinnä tavoitteessa saada sen toimijat, ja varsinkin yritykset, virallisen talouden piiriin.

Pandemiaa edeltävinä vuosina harmaa talous näkyi hallinnon suunnitelmissa lähinnä kiellettävänä, eli korjattavana ongelmana, maan työmarkkinarakenteessa. Myös sen käsittely oli vähäistä suhteessa ilmiön kokoon. Suunnitelmissa kuitenkin tunnistetaan paljon institutionaalisia heikkouksia, jotka luovat harmaata taloutta edistäviä olosuhteita, kuten ongelmat hallinnossa ja yritystoimintaa rajoittavat tekijät. Olosuhteiden tunnistaminen korostaa enemmän ilmiön sietämistä. Myös harmaan talouden työntekijöiden marginalisoitu ja haavoittuvainen asema nousi esille. Ilmiötä ei kuitenkaan katsottu täysin negatiivisessa valossa, vaan se nähtiin monille potentiaalisena tulonlähteenä, ja paikkaamassa työmarkkinoiden ja talouden hallinnan institutionaalisia heikkouksia. Tässä harmaan talouden epävirallinen instituutio toimii korvaamassa virallisten instituutioiden tehottomuutta. Harmaa talous nähdään myös positiivisena ilmiönä sen tukiessa yrittäjyyteen kannustavaa kulttuuria. Tämän edistämiseksi on ehdotettu rekisteröinnin helpottamista ja sen kulujen laskemista.

Pandemian aikana pyrkimys oli tukea toimijoita talouskriisin vaikutuksilta. Pyrkimyksistä huolimatta hallitus ei kyennyt luomaan suoraa tukea, joka olisi ulottunut harmaan talouden

toimijoihin. Eniten vaikutusta pandemian aiheuttamilla suluilla oli urbaaneilla alueilla asuviin köyhiin ja harmaan talouden toimijoihin, jotka olivat selvästi aliedustettuina tukien saannissa. Tukimenetelmät tavoittivat huonosti eniten tukia tarvitsevia. Tämä johtui näitä henkilöitä koskevien tietojen vähäisyydestä, tukiohjelman toteuttamisen tehottomuudesta sekä mahdollisesti siitä, että tukemiseen pyrkivät ohjelmat toteutettiin kokonaisuudessaan ymmärtämättä tätä vaikutusalueetta. Tukiohjelmien toteutuksessa korostui nämä hallinnon institutionaaliset heikkoudet varsinkin harmaan talouden hallinnoimisessa. Rajattu tieto ilmiöstä vaikeutti tukien kohdentamista ja monille tukiin pääsy oli rajattu niiden ehtojen tai työlään hakemisprosessin takia. Tukiohjelmat olivat myös paperilla sukupuolineutraaleja, mutta pandemia vaikutti erityisesti naisten tuloihin. Maan sukupuolinormien vuoksi naiset ovat pääasiassa sidoksissa kotiin, mutta työn joustavuuden sekä keikkaluonteisuuden vuoksi he ovat suuri ryhmä harmaan talouden työntekijöistä. Heillä on myös yleisesti huonompi lukutaito ja pääsy pankin palveluihin. (Iheonu ym. 2021.) Viralliset instituutiot epäonnistuivat vastaamaan harmaan talouden toimijoiden tarvetta viemällä ensin tulonlähteen, mutta samalla olemalla kykenemätön tarjoamaan korvaavaa tukea, joka johti epäsymmetriaan virallisten ja epävirallisten instituutioiden välille. Monet eivät myöskään sulkua totelleet, vaan jatkoivat liiketoimintaansa pakon edessä. Hallinnon tukien voidaan katsoa olleen myös saamattomissa monille virallisen talouden piirissä oleville yrityksille. Tilanteessa, jossa virallisena toimimisen edut eivät toteudu, voi harmaa talous näyttäytyä parempana vaihtoehtona. Tämän seurauksena monien pienyritysten toiminnan lopettaminen sulkujen ja riittämättömän avun takia, voi harmaa talous kasvaa entisestään institutionaalisten heikkouksien vuoksi.

Pandemian jälkeisessä harmaan talouden käsittelyssä narratiivi ei ole juuri muuttunut, ja sitä käsitellään edelleen lähinnä sen kieltämisen, eli virallistamiseen pyrkimisen viitekehyksessä. Myöskään sen käsittelyn laajuus ei ole juurikaan kasvanut. Kuitenkin tiettyjä tapoja aiheen käsittelyn suhteen on edistetty. Institutionaalisia haasteita todetaan entistä paremmin, ja tukemisessa korostetaan yhteistyön tarvetta, jonka kautta olisi parempi mahdollisuus luoda kestävä kehitys. Tärkein edistysaskel on kuitenkin mielestäni talouden digitaalisaation ja taloudellisen osallisuuden korostaminen aikaisempaa enemmän. Tämä mainittiin jo pandemian aikana luodussa Economic Sustainability suunnitelmassa, ja sitä jatkettiin sekä korostettiin viimeisimmässä National Development suunnitelmassa. Tämän suhteen uskon että hallinto on ottanut oppia pandemia-ajan haasteista. Digitalisaatio voisi toimia erityisen hyvin täyttämässä tiedon aukkoja harmaan talouden toimijoista sekä laajentaa taloudellista osallisuutta heihin. Vaikka narratiivi on pysynyt lähes samana, on kuitenkin tulokulma

ongelman ratkaisemiseen muuttunut ja kehittynyt. Vaikka harmaa talous on kokonaiskuvassa moniulotteinen ilmiö, on se tosiasiasa ongelma, joka on ratkaistava, sillä se haittaa maiden kehitystä ja talouskasvua. Tästä huolimatta se korvaa edelleen talouden institutionaalisia heikkouksia työpaikkoja ja tuloa luomalla, ja on täynnä taloudellista potentiaalia maan kehityksen kannalta. Tämän potentiaalin valjastamiseen uskon digitalisaation olevan mahdollisesti toimiva lähestymistapa.

Näiden ohjelmien toteutusta talouskriisin pehmentämiseksi vaikeutti aikaisemmat olosuhteet, kuten laskevat tulot, korkea inflaatio ja yliriippuvuus öljytuloista. Harmaan talouden toimijat elävät suuresti talouden suhdanteiden armoilla ja ovat näin jo valmiiksi hyvin haavoittuvaisessa asemassa. Pandemian aiheuttama talouskriisi osui erityisesti urbaaneilla alueilla asuviin harmaan talouden toimijoihin, jotka olivat myös eniten taudin leviämistä hillitsevien toimien tulilinjalla. Yritykset hallita taudin leviämistä kilpailivat näiden ihmisten elinehtojen kanssa. Kokonaisuudessaan pandemian taloudellisten vaikutusten hoidosta voi katsoa, ettei hallinnolla ollut tässä kohtaa toimivia poliittisia tai institutionaalisia rakenteita tarjoamaan harmaan talouden toimijoille tukea, vaikka siihen oli pyrkimys. Olemassaolevat sosiaaliturvaohjelmat ja muut turvaverkot eivät heihin monestikaan yltä, ja rajattu tieto näistä toimijoista vaikeutti tukien kohdentamista ja ohjelmien toteuttamista huomattavasti. Jatkotutkimuksen kannalta merkittävänä nään keskittymisen näiden toimijoiden rahalliseen ja digitaaliseen inklusioon. Tämä voisi myös toimia pandemian aikana huomattujen tietoon liittyvien ongelmien ratkaisemisessa. Vaikka harmaata taloutta käsittelevä narratiivi ymmärrettävästi pyörii edelleen lähinnä toiminnan virallistamisen ympärillä, voi inklusio näillä tavoilla olla seuraava askel kohti kestävämpää ja osallistavampaa taloudellista kehitystä.

Lähdeluettelo

Aineistot:

Economic Sustainability Committee. (2020). *Bouncing Back: Nigeria Economic Sustainability Plan* (PDF)

<https://ngfrepository.org.ng:8443/jspui/bitstream/123456789/1131/1/NIGERIA%20ECONOMIC%20SUSTAINABILITY%20PLAN.pdf> Haettu 17.11.2024

Iheonu, C., Ihezue E. and Obiakor, T. (2021). *Covid-19 in Nigeria*, Centre for the Study of Economies in Africa, INCLUDE knowledge platform on inclusive development policies, Leiden (PDF)

<https://includeplatform.net/wp-content/uploads/2021/05/COVID-report-Nigeria.pdf> Haettu 20.11.2024

Nigeria Federal Ministry of Budget and National Planning. (2017). *Economic Recovery & Growth Plan 2017-2020*. (PDF)

<https://www.nipc.gov.ng/ViewerJS/?#./wp-content/uploads/2019/01/Economic-Recovery-Growth-Plan-2017-2020.pdf> Haettu 17.11.2024

Nigeria Federal Ministry of Finance, Budget and National Planning. (2021). *National Development Plan 2021-2025 VOLUME I* (PDF)

https://nationalplanning.gov.ng/wp-content/uploads/2021/12/NDP-2021-2025_AA_FINAL_PUBLISHING.pdf Haettu 20.11.2024

Nigeria Federal Ministry of Labour and Employment & ILO. (2017) *National Employment Policy* (PDF)

https://webapps.ilo.org/static/english/emplab/download/nep/nigeria/nigeria_national_employment_policy_2017.pdf Haettu 15.11.2024

Kirjallisuus:

Andrews, D., A. Caldera Sánchez and Å. Johansson (2011), *Towards a Better Understanding of the Informal Economy*, OECD Economics Department Working Papers, No. 873, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/5kgb1mf88x28-en>.

Baxter, P., & Jack, S. (2008). Qualitative Case Study Methodology: Study Design and Implementation for Novice Researchers. *The Qualitative Report*, 13(4), 544-559. <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2008.1573>

Falola, T. and Heaton, M.M. (2008) *A History of Nigeria*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hock, Beata. (2019). *Promote, Tolerate, Ban: Art and Culture in Cold War Hungary*. Critique d'art (online) URL: <http://journals.openedition.org/critiquedart/29995>; DOI: <https://doi.org/10.4000/critiquedart.29995> Viitattu: 28.04.2025

Kiaga, A. and Leung, V. (2020). "The Transition from the Informal to the Formal Economy in Africa." In ILO (eds) *The transition to formality: Comparing policy approaches in Africa, Asia and Latin America*. ILO, Geneva. (PDF) https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@ed_emp/documents/publication/wcms_792078.pdf Haettu 7.11.2024

Laine, Markus & Jarkko Bamberg & Pekka Jokinen (toim.) (2007) *Tapaustutkimuksen taito*. Helsinki: Gaudeamus.

National Bureau of Statistics. (2024). *Nigeria Labour Force Statistics Report Q2 2024* (PDF) <https://microdata.nigerianstat.gov.ng/index.php/catalog/152> Haettu 3.3.2025

Palonen, K. (2008). Kaksi politiikan käsitettä : tulkinta historiasta ja nykytilanteesta. In P.-E. Korvela, & K. Lindroos (Eds.), *Avauksia poliittiseen ajatteluun* (pp. 195-220). Minerva. SoPhi, 109. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-492-111-4>

Piekkari, Rebecca & Catherine Welch (2020) Oodi yksittäistapaustutkimukselle ja vertailun monenlaiset mahdollisuudet. Teoksessa Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Helsinki: Gaudeamus, 207–215.

Potts, D. (2007) *The State and the Informal in Sub-Saharan African Urban Economies: Revisiting Debates on Dualism*. Working Paper No. 18 (series 2), 2007, London, UK; Crisis States Research Centre, 29.

Sil, R. and Katzenstein, P.J. (2010) 'Analytic Eclecticism in the Study of World Politics: Reconfiguring Problems and Mechanisms across Research Traditions', *Perspectives on Politics*, 8(2), pp. 411–431. doi:10.1017/S1537592710001179.

UNDP Nigeria (2020), *The Covid-19 Pandemic in Nigeria: Potential impact of lockdown policies on poverty and well-being*. Brief 3, UNDP (PDF)

https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ng/C19Brief3_ImpactOfLockdown_UN_20200421.pdf Haettu 12.2.2025

UNDP & National Bureau of Statistics (2021), *The Impact of COVID-19 on Business Enterprises in Nigeria*. Report. UNDP (PDF)

<https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ng/The-Impact-of-COVID19-on-Business-Enterprises-in-Nigeria.pdf> Haettu 12.2.2025

Williams, C.C. (2023), *Modern Guide to the informal economy*. Sheffield, England: Edward Elgar